Национальная библиотека
Республики Тыва

Хүндүлүг номчукчулар! Республиканың амыдыралындан чыда калбас дизиңерзе,
«Шын» солунну чагыдып алыңар!
2002 чылдың ийиги чартыында **ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:**
хууда чагыдыкчыларга — 185 рубль, 3 айда — 93, 1 айда — 31 рубль,
организацияларга 6 айда — 238 рубль, 3 айда — 119 рубль.
Экспресс чагыдылганы неделяның кайы-даа хүнүнден эгелеп чагыдып ап болур силер.

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 86 (16544)

2002 чылдың ИЮЛЬ 30, вторник

Ат салган шагы 21.30

Садар өртээ 3 рубль.

"ЦАГАН-ТОЛОГОЙГА" БАЙЫРЛАЛ

Каайлының чаа эрттирилге пунктуларындан репортаж

Каайлы албаның "Хандагайты", "Шара-Суур", "Цаган-Тологой" үш эрттирилге пунктуларын Тыва Республикага тударын Россия Федерациязының Президентизи В.В.Путин чөпшээрээнин республиканың чону изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткээнин билир бис. Ынчангаш каайлы албаның тудугларында ажыл-иш шалыпчы езу-биле чоруп эгелээн. Баштай-ла "Хандагайты" эрттирилге пунктузу ажыглалга кирген. Ол ам делегей чергелиг апаары чугаажок.

Ооң соонда "Шара-Суур" (Тес-Хемде) болгаш "Цаган-Тологой" (Эрзинде) эрттирилге пунктуларында каайлы албаның чаа тудугларын бо чылын ажыглалга киирери-биле шалышкын ажылдар чоруп эгелээн. Ам каайлы албаның ол чаа тудугларын ажыглалга киирериниң үези келгени бо.

Июль 27. Тыва Республиканың амыдыралында база бир төөгүлүг хүннериң бирээзи. Каайлы албаның "Шара-Суур", "Цаган-Тологой" чаа эрттирилге черлерин(пунктуларын) ажыдары ол хүн көрдүнген. Ийи таланың автомобильдер эрттирер чаа пунктузун Шара-Суурга ажыдары-биле аңаа Россия Федерациязының Күрүнениң Каайлы комитединиң тыл хандырылгазының Кол эргелелиниң начальниги генерал-майор Алексей Леонидович Страхов баштаан күрүне комиссиязы аңаа чеде берген. "Шара-Суурнуң" каайлыжылары боттарының ажыл-херектери-биле комиссия кежигүннерин таныштырган. Каайлыжыларның ол байырлалынга киржири-биле республиканың чамдык удуртукчулары база аңаа чораан. Күрүне комиссиязының кежигүннери "Шара-Суур" эрттирилге пунктузунуң чаа тудуун ажыглалга киирериниң дугайында документиге аттарын салгаш, оларның ажыл-ижинге чедиишкиннерни күзээн.

Каайлы албаның ийи таланың автомобильдер эрттирериниң Эрзинде "Цаган-Тологой" пунктузу. Мында бүгү-ле чүве байырлал шинчи кирген:РФ-тиң, Тыва Республиканың, Каайлы албаның болгаш Моолдуң Күрүне туктарын ажыглалга хүлээп алыр деп турар чаа тудугларның мурнунда аскан. Тыва дериг-хекселдер-биле дериттинген аттарын мунупкан кызыгааржылар каайлыжылар-биле кожа чыскаалыпкан. Ол байырлалга киржири-биле Моолдуң каайлы ажылдакчылары база келген. Оон-моон келген аалчылар, кожууннуң бот-тывынгыр артистери, радио, телевидениениң, солуннар редакцияларының журналистери...

Дүүш ажа дүжүп чорда, байырлалдың киржикчилериниң манап турганы ийи вертолет каайлы чериниң чанынга хонгулаптылар.

Россия Федерациязының Күрүнениң Каайлы комитединиң тыл хандырылгазының Кол эргелелиниң начальниги генерал-майор Алексей Леонидович Страхов баштаан хүлээп алыышкын комиссиязының кежигүннерин, Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының даргазы Д.К.-Х. Ооржакты, Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар В.В.Вусатыйны, республиканың Каайлы комитединиң удуртукчузу А.А.Шаалыны болгаш Улуг Хуралдың Төлээлекчилер палатазының депутаттары М.К.Кууларны, М.М.Майдырны, Моолдуң Тыва Республикада Чиңгине Консулу дээрги Пунцагты болгаш оон-даа өске аалчыларны Эрзинниң кожуун даргазы А.Ч.Комбу, каайлы пунктузунуң начальниги В.М.Сынаа болгаш оон-даа өскелер уткуп алган.

Национал хептерин кедип алган тыва кыстар аалчыларга чаңчылчаан ак сүттү, хлеб-дусту сөңнедилер.

Тыванын Каайлы албаның удуртукчузу А.А.Шаалы чыскаалда каайлыжыларның ажыдыышкынга беленин генерал-майор А.Л.Страховка рапорттаан.

Ынчангаш "Цаган-Тологой" чаа эрттирилге пунктузун ажыглалга киирерингe тураскааткан митингини ажыттынган деп чарлаан.

РФ-тиң, Моолдуң, Тыва Республиканың Күрүне гимннери чаңгыланып үнген.

— Хүндүлүг өңнүктер, эргим аалчылар! Бо улуг байырлал таварыштыр силер бүгүдеге изиг байырны чедирип тур мен. Бөгүн бистер силер-биле бо чаа каайлы пунктузун ажыдары-биле чыглып келдивис. РФ-тиң Президентизи күгле Тывага мындыг чаа үш каайлы пунктузун ажыдарын чөпшээрээн чүве. Ол дээрге бюджеттиң эвээш эвес акша-хөреңгизи-дир. Бо каайлы пунктузу дээрге-ле күрүне кызыгаарын камгалаары-дыр, Россияның экономика талазы-биле сонуургалын камгалаары-дыр. Бо улуг байырлал-биле силер бүгүдеге база катап байыр чедирип тур мен. Каайлы пунктузу эки ажылдаар ужурлуг — деп, Тыва каайлы албаның удуртукчузу А.А.Шаалы байырлалды ажыткан.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының Даргазы Д.К-Х.Ооржак байыр чедирген сөзүнге мынча дээн:

— Бөгүн улуг байырлыг болуушкунну мында демдеглеп турар-дыр бис. Ынчангаш күрүне кызыгаарының участогун быжыглаарынга киирген улуг сагыш салыышкыны дээш РФ-тиң Президентизи В.В.Путинге, ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржакка өөрүп четтиргенивисти илередир ужурлуг бис. Ынчангаш ТР-ниң Чазак Баштыңы Ш.Д.Ооржактың дааскаының езугаар ооң чедирген байырын дамчыдарын чөпшээреп көрүңер...

Моолдуң ТР-де Чиңгине консулу дээрги Пунцаг байыр чедиргеш, РФ-тиң, Моолдуң болгаш Тыванын аразында бараан саарылгазы моон соңгаар улам калбарар дээрзин демдеглээн.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының хүлээлгезин күүседип турар В.В.Вусатый ТР-ниң Чазааның мурнундан РФ-тиң Чазааның удуртулгазынга өөрүп четтиргенин илереткеш, Тыванын каайлы албаның ажылын хөгжүдеринге киирген улуг үлүг-хуузу дээш А.Л.Страховка "Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы" хүндүлүг атты тыпсыр дугайында ТР-ниң Чазак Даргазының Чарлыын номчааш, ооң хөрек демдээн генералдың мундиринге кадап берип, изиг байырны чедирген.

Ооң ажылын бедии-биле үнелээни дээш А.Л.Страхов өөрүп четтириишкиннің сөстерин ТР-ниң Чазаанга, ооң Даргазы Ш.Д.Ооржакка илергейлээн.

Байырлалга киржип келген аалчылар "Цаган-Тологой" эрттирилге пунктузунуң чаа тудуун ажыглалга киирериниң кызыл кожаазын кезип, олче киреринче аалчыларны чалаан.

Чаа пунктуну ажыглалга киирериниң актызынга хүлээп алыышкын комиссиязының кежигүннери ат салган.

Эрзинниң бот-тывынгыр артистери солун концертин байырлалдың киржикчилеринге бараалгаткан.

Репортажты журналист Маадыр-оол КАЛЧАН белеткээн.

В.САВИНЫХТЫҢ *тырттырган чуруктары.*

ХУУДА КИИРГЕН ҮЛҮҮ ДЭЭШ

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржактың 2002 чылдың июль 26-да №64 Чарлыы-биле республиканың каайлы инфраструктуразын хөгжүдеринге хууда киирген үлүү дээш Россия Федерациязының күрүнениң Каайлы комитединиң тыл хандырылгазының кол эргелелиниң начальниги **Алексей Леонидович СТРАХОВКА** "Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы" хүндүлүг атты тывыскан.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржактың 60 харлаан юбилейинге холбаштыр РФ-тиң Президентизинден, ооң Администрациязындан, РФ-тиң ФХ-ниң Федерация Чөвүлелинден, РФ-тиң Чазаандан, Аппарат ажылдакчыларындан, Күрүне Думазындан, субъектилериниң президентилеринден, губернаторларындан, өске-даа яамы, ведомстволардан, хууда хамаатылардан хөй санныг телеграммалар келген. Ш.Д.Ооржакка байыр чедирип, эки күзээшкиннерни йөрээгеннер болза:

РФ-тиң Президентизинден, ооң Администрациязындан:

В.В.Путин – РФ-тиң Президентизи.

И.Сечин – Президент Администрациязының удуртукчузу.

Д.Козак – РФ-тиң Президент Администрациязының удуртукчузунуң оралакчызы.

В.Иванов – РФ-тиң Президент Администрациязының удуртукчузунуң оралакчызы.

А.С.Абрамов – РФ-тиң Президент Администрациязының удуртукчузунуң оралакчызы.

И.Сергеев – РФ-тиң Президентизиниң дузалакчызы.

А.Царенко – РФ-тиң Президентизиниң тускай программалар талазы-биле кол эргелелиниң начальниги.

Н.Бобровский – РФ-тиң Президентизиниң Кол эргелел начальнигиниң бирги оралакчызы.

О.О.Миронов – РФ-те кижи эргелериниң талазы-биле бүрүн эргелиг төлээ.

В.Хижняков – РФ-тиң Президентизиниң ФХ-ниң Федерация Чөвүлелинде бүрүн эргелиг төлээзи.

М.Митюков – РФ-тиң Президентизиниң РФ-тиң Конституция судунда бүрүн эргелиг төлээзи.

В.Калюжный – РФ-тиң Президентизиниң Каспий далайның эрге-байдалын таарыштырар талазы-биле бүрүн эргелиг төлээзи.

Н.Запсироков – РФ-тиң Президент Администрациязының удуртукчузунуң дузалакчызы.

РФ-тиң ФХ-ниң Федерация Чөвүлелинден:

С.М.Миронов — РФ-тиң ФХ-ниң Федерация Чөвүлелиниң даргазы.

М.И.Николаев — РФ-тиң ФХ-ниң Федерация Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы.

П.Ф.Ткаченко — РФ-тиң ФХ-ниң Федерация Чөвүлелиниң Аппарат удуртукчузу.

А.Н.Лоторев — РФ-тиң ФХ-ниң Федерация Чөвүлелиниң Аппарат удуртукчузу.

РФ-тиң ФХ-ниң Күрүне Думазындан:

Г.Н.Селезнев — РФ-тиң ФХ-ниң Күрүне Думазының даргазы.

Л.К.Слиска — РФ-тиң ФХ-ниң Күрүне Думазының даргазының бирги оралакчызы.

Г.В.Боос — РФ-тиң Күрүне Думазының даргазының оралакчызы.

Г.Ю.Семигин — РФ-тиң Күрүне Думазының даргазының оралакчызы.

В.В.Володин — "Ада-чурт — Бүгү-россия" фракцияның удуртукчузу.

А.К.Исаев — Күрдуманың депутады, "Ада-чурт — Бүгү-россия" фракцияның удуртукчузунуң оралакчызы.

Н.М.Рыжков — РФ-тиң Күрүне Думазының депутады.

Г.И.Райков — "Улусчу депутат" депутат бөлүүнүң даргазы, РФ-тиң Улусчу партиязының даргазы.

В.А.Пехтин — РФ-тиң Күрдумазында "Единство" фракцияның удуртукчузу.

Г. А.Зюганов — РФ-тиң Күрдумазында РФКП-ниң фракция удуртукчузу, РФКП ТК-ның даргазы.

Б.Е.Немцов — Күрдумада "СПС" фракцияның удуртукчузу.

С.Н.Гвоздева — РФ-тиң Күрүне Думазында экономиктиг политика болгаш сайгарлыкчы ажыл талазы-биле комитет даргазының оралакчызы.

В.С.Мокрый — РФ-тиң Күрдумазында бот-эргелел айтырыглар талазы-биле комитет даргазы.

РФ-тиң Чазак кежигүннеринден, Чазак Аппарадының харыысалгалыг ажылдакчыларындан:

М.М.Касьянов — РФ-тиң Чазааның Даргазы.

К.Тоцкий — РФ-тиң Федералдыг кызыгаар албанының директору.

Фадеев — орук-харылзаа сайыды.

Г.О.Грев — РФ-тиң экономиктиг хөгжүлде, садыг сайыды.

И.Иванов — РФ-тиң даштыкы херектер сайыды.

И.А.Южанов — РФ-тиң монополияга удур политика болгаш сайгарлыкчы ажылды деткиир талазы-биле сайыды.

Ю.Л.Шевченко — РФ-тиң кадык камгалал сайыды, РМЭА-ның корреспондент-кежигүнү, профессор.

В.Г.Артюхов — РФ-тиң бойдус курлавырлар сайыды.

С.И.Сай — Россияның чер кадастрының федералдыг албанының удуртукчузу.

Ванин — РФ-тиң күрүнениң Каайлы албанының даргазы, каайлы албанының генерал-полковниги.

Клебанов — РФ-тиң үлетпүр, эртем болгаш технология сайыды.

С.О.Франк — РФ-тиң транспорт сайыды.

И.Х.Юсупов — РФ-тиң энергетика сайыды.

М.М.Циканов — РФ-тиң экономиктиг хөгжүлде, садыг сайыдының оралакчызы.

М.Тринога — РФ-тиң Чазак Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы.

Н.Белов — РФ-тиң Чазааның Аппарадының девискээр хөгжүлде департаментизиниң начальнигиниң оралакчызы.

В.Фетисов — Россияның Күрспорт комитединиң даргазы.

Федералдыг өске структураларның удуртукчуларындан:

Н.К.Патрушев — РФ-тиң Федералдыг Айыыл чок албанының директору.

Бедрицкий — РФ-тиң Күрдагтех хайгааралының начальниги.

М.В.Шмаков — РХПФ-тиң даргазы.

А.Г.Саламатин — хөмүр-даш үлетпүр талазы-биле комитет удуртукчузу.

РФ-тиң субъектилериниң Президентилеринден, губернаторларындан:

Ю.М.Лужков — Москва хоорайның мэри.

В.А.Яковлев — Санкт-Петербург хоорайның губернатору.

В.А.Толоконский — Новосибирск областың чагырга баштыңы.

Леонов — Новосибирск область чөвүлелиниң даргазы.

В.М.Кресс — Томск областың губернатору "Сибирь дугуржулгазы" девискээр аразының Ассоциациязының даргазы.

Ашлапов — Красноярск крайның губернаторунуң хүлээлгезин күүседип турар.

Ф.Х.Мухамедшин — Татарстан Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы.

Анатолий Ефремов — Архангельск областың чагырга даргазы.

Валерий Сердюков — Ленинград областың губернатору.

А.Г.Назарчук — Алтай крайның улус депутаттар Совединиң даргазы.

Полежаев — Омск областың губернатору.

Б.В.Громов — Москва областың губернатору, Совет Эвилелиниң Маадыры.

Машковцев — Камчатка областың губернатору.

Роман Абрамович — Чукотка областың губернатору.

А.Попов — Ростов областың Хоойлужудулга хуралының даргазы.

М.Магомедов — Дагестан Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы.

А.Н.Ткачев — Краснодар крайның чагырга даргазы.

В.И.Цветков — Магадан областың губернатору.

А.Л.Черногоров — Ставрополь крайның губернатору.

Б.Евдокимов — Мурманск областың губернатору.

Б.Н.Золотарев — Эвенк автономнуг округтуң губернатору.

А.Усс — Красноярск крайның Хоойлужудулга хуралының даргазы.

Д.Ф.Аяцков — Саратов областың губернатору.

МЕГЕ ХОП-НҮГҮЛҮ ДЭЭШ...

Нептередип, дамчыдып турар дыңнадыглары дээш массалыг информация чепсектериниң харыысалгазының дугайында хоойлуда айтып каан. Демократия, сөстүң ажык-чарлыы дээрге-ле солуннарга, радиога, телевидениеге чүнү-даа бижип, дамчыдып болур деп чамдык журналистер соора билип алгаш, ылаңгыя сөөлгү 10 ажыг чылдарда мырыңай-ла хөлүн эрте бергеннер. Тывада ындыг редакцияларның бирээзинге "Риск-информ" солун хамааржыр. Бо чылын олар Чазак Даргазының соңгулдаларының үезинде солунунга чөңгээлиг, шаштырыглыг материалдарны удаадараа парлагылаан. 2002 чылдың март 6-12 хүннеринде үнген 10 дугаар солунунга редакция "Даржаның өлүмү кымга ажыктыг болур турганыл?" деп эгелиг чүүлдү парлап үндүрген. Ында нептереткен чүүлдери Ш.Д.Ооржактың адын, кижи мөзүзүн, ажыл-херекчи ат-алдарын баксыратканы-биле аңаа моральдыг аарышкыны чедиргени дээш Ш.Д.Ооржак Вячеслав Даржага болгаш "Риск" деп ажык акционерлиг ниитилелге хамаарыштыр судче билдириишкинни киирген.

Сөөлгү чылдарда Тываның чамдык "сарыг" солуннары Шериг-оол Дизижиковичиже, ооң өг-бүлезинче безин чеже-даа информастыг халдаашкыннарны кылганын билир бис. Ынчалза-даа ол чаңгыс-даа судтажып көрбээнин база катап сагындырып каалы. Чамдык редакциялар мырыңай эриин эртип бааргa, оларны судка киирерин юристер барык чыгадыпкан. Эрге-хоойлулуг күрүнеге ындыг турар-даа ужурлуг. Кымга-даа кижини кеземче чокка дорамчылап, куду көөр эрге бердинмээн. Кандыг-даа хоп-мегени, нүгүл-чөңгээни, дорамчылаашкынны парлап кааргa, кичээнгей-даа салбас, тоовас болурга, ажырбас чүведир деп бодап алгаш, шуут-ла калчаарап баарының таварылгалары бар болгай.

Үстүнде адаттынган материалда бижиттинген чамдык домактарны көрүп көрээлиңер:

"...Ш.Д.Ооржактың штавының талазындан ыйыдыышкын кылдыныр турар, ынчангаш кордакчылар болгаш оларның Кызылда база кожууннарда штабтарының төлээлери коргудуушкуннарга таваржып турар. Милицияның болгаш КАИ-ниң талазындан каржы базыышкын болуп турар. Чеди-Хөлден Барумга чедир үүлгедикчи структураларның талазындан ыйыдыышкын уламчылавышаан. Ол бүгү чаңгыс штабтың – Ш.Д.Ооржактың штавының талазындан болуп турар";

"Даржа В.К.-же халдаашкын соонда Президент бодунуң шөлээзин соксаткаш, "чурум" тудары-биле бодунуң албан-дужаалын күүседип кирипкен.Ооң билиишкининде корумчурум дээрге ооң бодунга элээн айыылдыг удурланыкчыларыбиле чарлаттынмаан дайынны уламчылаары-дыр";

"Үүлгедикчилер..Президентиниң идегелдиг чөленгиижи-биле хөделип турганнар";

"...Вячеслав Даржаның өлүмү кымга херек турган деп? Бир дугаарында-ла, ылап-ла, соңгулда мурнунуң демиселинде ооң кол удурланыкчызы – Ооржак Ш.Д-ге";

"...соңгулдага Даржа тиилеп алыр болза, аңаа (Президентиге) кеземче харыысалгазы чайлаш чок онаажыр – прокуратурада республиканың Президентизи кирип турар элээн каш кеземче херектери бар, чүгле Мосияштың ачызы-биле ол херектерни шимчетпейн турар";

"Ооржактың командазында дөө оранче бодунуң күзели-биле кымны-даа аъткарыптар хире үүлгедикчилер бар";

"...чүгле чаңгыс Ооржактың штавы Даржаже халдаашкын болган соонда, ону сценарий езугаар кылдынган деп бодалды идепкейлиг хөрлээледип турар";

"...Президент Даржаның арнында төлептиг удурланыкчыдан коргуп турар болгаш, кортканындан чүнү-даа кылып болур. Безин үүлгедиишкинни-даа".

Солуннуң парлап үндүрген материалындан бо үзүндүлерни алгаш көөрге, Ш.Д.Ооржакты олар ажыы-биле үүлгедигге буруудадып турары илдең. Ындыг болганда маңаа хамаарыштыр "Риск-информ" солуннуң редакциязы судка шынзыдыгларын эккээр ужурлуг. Ынчалза-даа бо чылдың июль 12-де болган судка редакцияның төлээлери келбээн. Материалдың авторунуң адын биживээн болза, ол дээш редакция боду харыылаар ужурлуг. "Риск-информ" солуннуң материалдарында авторларын айыттпас, кол нургулайында "Редакцияның ...килдизи" деп каан болур ышкажыгай. "Даржаның өлүмү кымга ажыктыг болур турганыл?" деп материалдың авторунуң орнунда "Даржаның соңгулда мурнунуң штавы" деп каан. Ук чүүлдү В. К. Даржаның соңгулда фондузундан төлээн дугайында айыткан.

Истелге үезинде материалдың авторунга хамаарыштыр чоруткан дилег бижикке редакция харыылап бербээн. Суд үезинде В.Даржаның төлээзи Д.Д.Наважап редакция ындыг бижик албаан дээн. А херек кырында соңгулда мурнунуң материалдарын парлааны дээш 20 муң рубль түңге В.К.Даржабиле редакцияның февраль 15-те керээ чарганы илерээн. Ынчалза-даа ында кандыг материал, чүнүң дугайында деп тодаргай айытпаан болган.

В.Даржаның төлээзи Д.Д.Наважаптың айытканы-биле В. Даржа болгаш ооң соңгулда штавының кежигүннери "Риск-информ" солунда "Даржаның өлүмү кымга херек турганыл?" деп чүүлде киирген дыңнадыгларны редакцияга бербээн болуп турар. Оон аңгыда ук чүүлдүң автору айыттынмаан база ооң авторунуң дугайында дыңнадыг бербээн болганда, статьяда берген дыңнадыглары дээш редакция боду харыылаар ужурлуг. Солун боду юридиктиг киржикчи эвес болганда, харыысалганы солуннуң тургузукчузу — ажык акционерлиг ниитилел (ААН) "Риск" харыылаар апаар. Ынчангаш В. К Даржаны бо таварылгада харыысалгадан суд хостаан.

Истелге үезинде "Риск" солунга парлаттынган чүүлден үстүнде киирген домактарның шуптузун чаңгыстап сайгарган. Сайгарылга үезинде "Риск" ААН оларның чаңгызын-даа бадыткаптар шынзыдыглар эккелбээн. Ооң кадында статьяны "Криминал" деп рубрика адаанга парлап үндүрген. Ук чүүлдүң ады безин күткүүшкүннүг дыңналыр. Ынчангаш материалда айыттынган дыңнадыглар Ш.Д.Ооржактың адын, ажыл-херекчи ат-алдарын, кижи мөзүзүн баксырадып, ону хоойлу-дүрүмнү каржызы-биле хажыткаш, соңгулда мурнунуң демиселинде бодунуң сорулгазын чедип алыр дээш чүнү-даа, ол хамаанчок кем-херек үүлгедиишкинин безин кылып болур кижи кылдыр "Риск" солунда көргүскен дээрзин суд шынзыткан.

Шак мындыг меге дыңнадыглары-биле, чөңгээлиг чүүлү-биле 4500 кезек солунга ол үеде Президент турган, республиканың бирги удуртукчузунуң ат-алдарын баксыраткан, ооң кижи мөзүзүн куду көрген дорамчылалдыг материалды "Риск" солуннуң редакциязы нептередип тараткан. Оон аңгыда Ш.Д.Ооржак чүгле республикада эвес, а Россия Федерациязында болгаш делегей чергелиг холбааларда алдар-сураглыг, билдингир болгаш статьяның үнүп турган үезинде ол Тыва Республиканың Президентизиниң - Чазааның баштыңының албан-дужаалын ээлеп турган. Меге дыңнадыгларны "Риск" солунга таратканы ооң ат-алдарын, чоргааралын, ажыл-херекчи шынарларын баксыраткан болгаш ооң-биле аңаа сагыш-сеткилдиң ханы аарышкызы чедиртинген деп, суд тодараткан.

Ынчангаш судтуң шиитпирибиле Шериг-оол Дизижикович Ооржакка чедиртинген моральдыг когарал дээш "Риск" ААН-ден 25000 рубльди тыртар, күрүне шүүдели дээш "Риск" ААН-ден күрүнениң орулгазынче 995 рубльди тыртары көрдүнген. Судтуң шиитпири күштүг болуп кирген соонда 15 хонук иштинде "Риск-информ" солунга "Даржаның өлүмү кымга ажыктыг болурул?" деп чүүлдү парлаан черинге шынга дүүшпес дыңнадыглары дээш Ш.Д.Ооржакка буруузун билинген чазалганы редакция парлап үндүрер ужурлуг.

Кызыл хоорай суду барымдаалаттынган шиитпирни июль 15-те хүлээп алган. "Риск" ААН ооң соонда 10 хонук иштинде хоорай судунуң шиитпирин ТР-ниң Дээди судунга хомудап болур эргелиг.

"Риск" солунга парлаттынган материал дээш бир херектиң төөгүзү мындыг-дыр. Маңаа хамаарыштыр хөй чүнү чугаалаар боор. Түңнелдерни номчукчулар боттары үндүрүп, маңаа хамаарыштыр кандыг үнелелди берип болурун олар боттары билир. Немей чугаалап каггы дег чүүл болза, Ш.Д.Ооржактың ат-алдарын, кижи мөзүзүн куду көрген дыңнадыгларлыг ол-ла солунга парлаттынган база бир материалы дээш ук редакцияның 15000 рубль түңге моральдыг когаралды эгидерин май айда судтуң шиитпири-биле тодараткан. "Риск-информ" солуннуң редакциязы ол шиитпирни амдыгаа дээр күүсетпээн. Ш. Д. Ооржактың бодунуң шиитпирлеп алганын езугаар 15 муң рубльди Кызылдың уруглар бажыңынче редакция шилчидип бээр ужурлуг.

Н.ЭРГЕП.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Эмнелге-профилактика албан черлерин болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чонунуң чиигелде алыр кезээн хандырары-биле эм аймаан, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын садып алырын организастаарының дугайында

2001 чыл сентябрь 6 № 1156 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың чурттакчы чонун халас медицина дузаламчызы-биле хандырарынга күрүне магадылалының Программазынга дүүштүр медицина албан черлерин болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чонунуң чиигелде алыр кезээн эм-таң болгаш медицина хереглелдиң кылыглары-биле хандырарын организастаарын сайзыраңгайжыдар сорулга-биле Россия Федерациязының Президентизиниң «Күрүне хереглелдеринге продукция садып алырын организастаарда коррупция болдурбас болгаш бюджет чарыгдалдарын кызырар талазы-биле бирги ээлчеглиг сорулгалар дугайында» 1997 чылдың апрель 8-теги 305 дугаар Чарлыынга үндезилээш база Тыва Республиканың Чазааның «Тыва Республикага фармацевтика ажыл-чорудулгазын организастаарын сайзыраңгайжыдарының болгаш эм-таңның өртектерин күрүненің талазындан таарыштырып өйлээрин хандырарының талазы-биле хемчеглер дугайында» 2000 чылдың ноябрь 28-теги 1164 дугаарлыг доктаалын күүседири-биле Тыва Республиканың Чазааның **ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:**

1. Тыва Республиканың медицина албан черлерин хандырары-биле эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын садып алырын организастаарының дараазында чурумун доктаадыр:

медицина албан черлерин хандырары-биле эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын садып алырда күш-ажыл төлевириниң эң эвээш 200 хемчээлинден хөй түңнүг чагыгларны эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын бээриниң чагыгларын бээр талазы-биле конкурс эрттирер Ведомстволар аразының комиссиязын (моон ыңай комиссия) дамчыштыр эрттирер;

медицина албан черлериниң удуртукчулары эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын садып алырының чагыын тургускаш, Комиссияга чагыг-билдириишкин киирер, аңаа эргежок чугула эм-таңның даңзызын чогуур бюджетте көрдүнген чарыгдалдарның хире-шаа-биле айтыр;

Комиссия эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын бээр черлерни «Бараанар эккээриниң чагыгларын киирериниң, күрүне хереглелдеринге ажылдарны кылырының база ачы-дуза чедиреринің конкурстарының дугайында" Федералдыг хоойлуга, ол ышкаш ооң ажыл-чорудулгазының дугайында Дүрүмге болгаш регламентизинге үндезилээш, шилип алыр. Чоруткан конкурстарның түңнелинге дүүштүр Тыва Республиканың медицина албан черлериниң хереглелинге эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын бээриниң чагыгларын күүседири-биле күрүне керээзин чарарының талазы-биле ажылдарны организастаар болгаш таарыштыр углап-баштаар.

2. Дараазында капсырылгаларны бадылаар:

Тыва Республиканың медицина албан черлерин хандырары-биле эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыглырын база медицина техниказын садып алырын организастаарының дугайында Дүрүм;

эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын бээр талазы-биле чагыгларны хуваарынга конкурстар чорудар Ведомстволар аразының комиссиязының составы.

3. Тыва Республиканың Фармацевтика ажыл-чорудулгазының талазы-биле комитеди Тыва Республиканың Кадык камгалал, эм-таң болгаш техниктиг хандырылга яамызы, албан медицина камгалалының Тыва Республика фондузу-биле кады дараазында чүүлдерни хандырар:

албан черлерин болгаш чурттакчы чонну эм-таң, медицина хереглелдиң кылыглары база медицина техниказы-биле хандырары-биле республика бюджединиң, албан медицина камгалалының девискээр фондузунуң (дугурушканын езугаар) акша-хөреңгизиниң, ол ышкаш хоорайларның болгаш кожууннарның бюджеттериниң акша-хөреңгизиниң күсели-биле садып алырын боттандырып турар организациялар-биле дугуржулгаларны чарарын;

эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын садып алырын боттандырарда өртектерни үениң байдалынга дүүштүр өөренип көөрүн.

4.Хоорайларның болгаш кожууннарның чагыргаларынга, кадык камгалалының муниципалитет албан черлеринге хоорайларның болгаш кожууннарның акша-хөреңгизиниң күсели-биле эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын бээриниң талазы-биле чагыгларны хуваарынга конкурстар эрттирер талазы-биле Ведомстволар аразының комиссиязынга медицина продукциязын бээр дугайында чагыгларны киирерин сүмелээр.

4. Бо доктаалдың күүселдезин Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының социал хөгжүлде департаментизинге хүлээндирер.

Чазак Баштыңының Даргазының бирги оралакчызы В.ОЮН.

Тыва Республиканың Чазааның 2001 ч. сентябрь 8-теги 1156 дугаарлыг доктаалы-биле бадылаттынган

Тыва Республиканың медицина албан черлерин хандырары-биле эм аймаан, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын садып алырын организастаарының дугайында ДҮРҮМ

1. Ниити чүүлдер

1.1.Россия Федерациязының Президентизиниң «Күрүне хереглелдеринге продукция садып алырын организастаарда коррупция болдурбас болгаш бюджет чарыгдалдарын кызырар талазы-биле бирги ээлчеглиг сорулгалар дугайында» 1997 чылдың апрель 8-теги 305 дугаарлыг Чарлыынга, Россия Федерациязының Хамааты кодекизинге, Россия Федерациязының «Федералдыг күрүне хереглелдеринге продукция садып алырының дугайында» 1999 чылдың май 6-дагы 97-ФЗ дугаарлыг Хоойлузунга, «Конкуренция болгаш бараан рыноктарынга монополисчи ажыл-чорудулганы кызыгаарлаарының дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунга, Россия Федерациязының «Конкуренция болгаш бараан рыноктарынга монополисчи ажыл-чорудулганы кызыгаарлаарының дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунга өскертилгелерни болгаш немелделерни киирериниң дугайында» Россия Федерациязының Федералдыг Хоойлузунга, Россия Федерациязының Чазааның «Федералдыг күрүне хереглелдеринге продукция садарының дугайында» Федералдыг Хоойлуну боттандырарының дугайында» 1995 чылдың июнь 26-дагы 594 дугаарлыг доктаалы-биле бадылаттынган «Федералдыг күрүне хереглелдеринге продукцияны садып алырының база бээриниң күрүне керээлерин белеткээриниң болгаш чарарының чурумунга» болгаш «Федералдыг күрүне хереглелдеринге продукцияны садып алырының болгаш эккеп бээриниң чурумунга» дүүштүр бо Дүрүмнү ажылдап кылган.

1.2.Тыва Республиканың медицина албан черлериниң хереглелдеринге эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын болгаш медицина техниказын садып алырының база белеткеп бээриниң чагыгларын хуваары-биле холбашкан харылзааларны бо Дүрүм өйлептаарыштырып турар болгаш конкурстуг шилилгени организастаарының ниити чурумун, бараан берикчилериниң аңаа киржириниң ниити чурумун, оларның саналдарын чугаалажып көөрүнүң чурумун, ол ышкаш хүлээп алган шиитпирни бадылаарының чурумнарын тодарадып турар.

1.3.Медицина албан черлериниң хереглелдеринге садып ап турар медицина продукциязының составын болгаш хемчээлин Тыва Республиканың Кадык камгалал, эм-таң болгаш техниктиг хандырылга яамызы (моон ыңай Чагыкчы) Фармкомитет-биле кады республиканың кадык камгалалының республика болгаш муниципалитет албан черлериниң чагыгларын барымдаалап доктаадыр, ынчан эмчилерниң рецептизи-биле халас азы чиигелделиг кылдыр чурттакчы чонну хандырар эм-таңны болгаш медицина хереглелдиң кылыгларын барымдаалап көрген турар ужурлуг.

1.4.Тыва Республиканың медицина албан черлериниң хереглелдеринге эм-таңны, медицина хереглелдиң кылыгларын база медицина техниказын бээрин боттандырар черлерни тодарадыр конкурс шилилгелерин организастаарын болгаш чорударын республиканың күүсекчи эрге-чагырга органының бадылаары Ведомстволар аразының комиссиязынга (моон ыңай Комиссия) хүлээдир.

1.5.Республиканың медицина албан черлеринге медицина продукциязын бээриниң керээзин чарар эргени саналдары негелделерге долузу-биле дүгжүп турар болгаш конкурс шилилгезиниң тиилекчизин тодарадырының негелдезинге эң-не чогужуп дүгжүп турар киржикчиге тыпсыр.

1.6.Конкурс шилилгезиниң үезинде чагыг күүседикчилери (моон ыңай Берикчилер) амгы күштүг болуп турар хоойлу-дүрүмнер езугаар боттарының төлээлекчилерин (бүзүреттирген кижилерин) дамчыштыр азы харылзаштырыкчыларның дузазы-биле ажылдап турар.

1.7.Конкурс киржикчилеринге негелделер. Юридиктиг эргелиглер болгаш хууда сайгарлыкчылар берикчилер болуп болур, олар:

профессия талазы-биле эргежок чугула билиглерлиг болгаш мергежилдиг, дуржулгалыг, ат-алдары бедик болур;

фармацевтика ажыл-чорудулгазы кылыр болгаш медицина техниказы садып алыр лицензиялыг;

акша-хөреңгилиг, дериг-херекселдиг болгаш өске-даа материалдыг аргаларлыг;

керээни күүседиринге эргежок чугула күш-ажыл курлавырларлыг;

шилилге конкурузунга киржир дугайында чагыг-билдириишкинни болгаш өске-даа документилерни киирген болур.

Берикчи бүгү деңнелдериниң бюджеттеринге үндүрүглер төлээр хүлээлгелерин күүседип, күрүненің бюджеттен дашкаар фондуларынга албан үндүрүглерни күүседип төлээн турар ужурлуг.

Берикчи төлээр арга-шинек чок турбас, узуткадыр (юридиктиг эргелиглер) хемчеглерге кирбээн, төлээр арга чок (бууран) деп санаттынмаан болур ужурлуг.

Эт-хөреңгизин хоругдаан болгаш азы экономиктиг ажыл-чорудулгазын түр соксаткан организация берикчи болбас. Бо Дүрүм езугаар көрдүнген негелде бүрүзү квалификацияның конкурс документациязында кирген турар, бо чүүл шупту берикчилерге хамааржыр.

1.8.Чогуур негелделерге тааржып турар берикчилериниң шилилгезин комиссия, конкурска киржир дугайында чагыг-билдириишкиннер кирбээнде-ле, чорудуп болур эргелиг. Квалификациязын бадыткаар документилерни болгаш өске-даа медээлерни комиссия берикчилерден негээр эргелиг, маңаа оларның угаанбодал өнчүзүн болгаш хоойлунуң камгалап турары өске-даа эргелерин үреп болбас.

1.9.Берикчи бүрүзүнүң, бир эвес ол ону шилилгеге киришсин деп чалалга-биле холбаштыр айтырып турар болгаш алган медээлери дээш төлээр ужурлуг болза, ону төлээнде, комиссия квалификация документилерин аңаа түү-биле бээр хүлээлгелиг. Берген документилер дээш төлевир дээрге ол документацияны үндүргени база ону берикчилерге чедиргени дээш үндүрген чарыгдалдар болур.

1.10. Квалификация документациязынга дараазында чүүлдер кирер:

квалификация шилилгезинге чагыг-билдириишкинни белеткээриниң болгаш киирериниң дугайында саавыр;

кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукцияны бээриниң дугайында керээниң кол негелделериниң допчу тайылбыры;

бодуну] квалификациязын шынаыдар кандыг-даа документилер болгаш медээлер;

квалификация шилилгезинге киржирини] дугайында чагыг-билдириишкинни киирерини] чуруму болгаш билдириишкиннер киреринге четчир [ени хандырып турар кылыр к\рген оларны киирерини] хуусаазы (черин болгаш [езин айыр);

бо Д[р[мге болгаш квалификация шилилгезинге киржир дугайында билдириишкиннерни белеткээринге болгаш киреринге база \ске-даа ажылларга хамаарышкан \ске-даа эрге-хоойлу актыларынга д[[ш т[р Комиссияны] доктаалканы \ске-даа негелделер.

1.11.Чагыг-билдириишкиннер киреринi] хуусаазы доостур бетинде, 10 хонуктан орайтпайын берген квалификация документациязын тайылбырлап бээрини] дугайында берикчини] кандыг-даа дилег-негелдезинге комиссия харыылаар ужурлуг.

(Уланчызы 4—6-гы арыннарда).

(Уланчызы. Эгези 3-кү арында).

Комиссияның харыызын аңаа конкурс шилилгезинге берикчиниң киржириниң дугайында билдириишкинни ол чогуур өйүнде кииреринге четчир хире хуусаада берген турар ужурлуг. Берикчиниң дилээнге харыы өске берикчилерге херектиг болур таварылгада ону Комиссия кымдан дилег кирген турганын айытпайн, өске берикчилерге дыңнадып болур, олар квалификация документизин ооң мурнунда алган турар ужурлуг.

Комиссия бүгү берикчилериң квалификациязын үнелеп көөр, квалификация шилилгезинге киржир деп билдириишкинин киирген берикчи бүрүзүнге хамаарыштыр шиитпирни үндүрер. Ындыг шиитпирни хүлээп алырда, Комиссия чүгле квалификация документациязында доктааттынган барымдааларны, негелделерни болгаш ажылдарны удуртулга болдурар.

Комиссия квалификация шилилгезин эртип шыдавайн барган берикчиниң айтырыг-негелдезинге чүге ындыг шиитпирни хүлээп алганын шынзыткан харыыны бээр хүлээлгелиг.

Керээ чарарының мурнунда Комиссия квалификация шилилгезин эрткен болгаш ооң-биле керээ чарар деп турары берикчиден квалификация бадыткалын квалификация шилилгезин эртип турда ол-ла барымдааларга, негелделерге, ажылдарга дүүштүр негеп болур.

Берикчи бодунуң квалификациязының дугайында меге медээлерни сагыштыы-биле киирген болза, Комиссия ону конкурска киржиринден чайладыр хүлээлгелиг. Берикчи бодунуң квалификациязының дугайында долу эвес азы шын эвес медээлерни берген таварылгада, берикчини конкурска киржиринден чайладыр эргелиг.

1.12. Республиканың кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып алырының чагыгларын хуваап турда, Комиссия продукция садып алыр ажылдарның протоколун тургузар хүлээлгелиг, аңаа мындыг медээлер кирген турар:

садып ап турар продукцияны допчузу-биле тайылбырлап бижээни азы Комиссияның саналдар алганы садып алыышкынга хереглелди бижээни;

киржир деп билдириишкин киирген берикчилериң ат-сывы болгаш адрестери база керээ чарган берикчиниң ат-сывы болгаш адрези, ол керээниң өртээ;

конкурска киржир деп билдириишкин киирген берикчилериң квалификациязының дугайында медээлер, азы ындыг көргүзүглериң чогунуң дугайында медээ;

конкурска киржириниң дугайында чагыг-билдириишкиннериң үнелелиниң болгаш деңнештирилгениң допчу тайылбыры, маңаа бо Дүрүмге дүүштүр артык эргени бээр дугайында медээлер база турар;

конкурска киржир дугайында шупту чагыг-билдириишкиннерни хүлээп албаан таварылгада, бо Дүрүмге дүүштүр хүлээп алган шиитпириниң чылдагааннарын айыткан медээлер;

кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып алырының чагыгларын хуваап турда, Комиссия продукция садып алыр ажылдарның протоколун тургузар хүлээлгелиг, аңаа мындыг медээлер кирген турар:

садып ап турар продукцияны допчузу-биле тайылбырлап бижээни азы Комиссияның саналдар алганы садып алыышкынга хереглелди бижээни;

киржир деп билдириишкин киирген берикчилериң ат-сывы болгаш адрестери база керээ чарган берикчиниң ат-сывы болгаш адрези, ол керээниң өртээ;

конкурска киржир деп билдириишкин киирген берикчилериң квалификациязының дугайында медээлер, азы ындыг көргүзүглериң чогунуң дугайында медээ;

конкурска киржириниң дугайында чагыг-билдириишкиннериң үнелелиниң болгаш деңнештирилгениң допчу тайылбыры, маңаа бо Дүрүмге дүүштүр артык эргени бээр дугайында медээлер база турар;

конкурска киржир дугайында шупту чагыг-билдириишкиннерни хүлээп албаан таварылгада, бо Дүрүмге дүүштүр хүлээп алган шиитпириниң чылдагааннарын айыткан медээлер;

кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып алырының чагыгларын хуваар ажылдарны чорутканының түңнели конкурстуундан өске аргалар-биле садып алыышкын чорудары керээ чарганы болбайн турар таварылгаларда, ооң чогуур чылдагааннарын айыткан медээлер;

күрүне керээзиниң чардынмаанының чылдагааннары; кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып алырының чагыгларын хуваарын, бир эвес бо Дүрүмде көрдүнген чагыглар хуваарының конкурстан өске аргалары ажыглаттынып турган болза, Комиссия кандыг үндезиннерни удуртулга кылып ону чорутканын айыткан медээлер;

берикчилериң конкурска киржилгезин оларның туруп турары чуртунга хамаарыштыр азы өске үндезиннерге даянгаш кызыгаарлаанын ажыглаан таварылгада, Комиссияның удуртулга болдурган үндезиннерин болгаш байдалдарын айыткан медээлер; квалификация болгаш конкурс документациязын тайылбырлап бээриниң дугайында дилеглериниң ниитилештирген тайылбыры, ол ышкаш документацияда өскертилгелериниң ниитилештирген тайылбыры.

1.13. Тыва Республиканың медицина албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып алырының чагыгларын хуваарының талазы-биле ажылдарның түңнели үнмээн турда, конкурска киржилге дугайында конкурс азы өске документацияда чогуур айтыышкыннар бар болза, конкурска киржилге дугайында бүгү чагыг-билдириишкиннерни бо Дүрүмге дүүштүр хүлээп албайн баар эргелиг.

Конкурска киржир дугайында бүгү чагыг-билдириишкиннерни хүлээп албаанының дугайында дыңнадыгны Комиссия айыткан билдириишкиннерни киирген бүгү берикчилерже доп-дораан чорудар.

1.14. Комиссия керээ чарар мурнунда конкурска ойнап алган берикчиге дыңнадыгны чорудар.

Бир эвес керээде садып алыкчыга продукцияны бээри көрдүнген болза, ону кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукция бээриниң дугайында берикчи биле Комиссияның тодаратканы садып алыкчының аразында чарган керээниң үндезининге боттаныр.

1.15. Комиссия садыглажылга (конкурс) тиилекчизиниң дугайында медээни түңнелдерни үндүрген соонда, 10 хонуктан орайтатпайн, массалыг информация чепсектерин дамчыштыр чарлаар. Ындыг медээге садыглажылганың (конкурстуң) тиилекчизи болган берикчиниң ат-сывы, керээниң ужур-утказы болгаш керээниң баш удур көрген өртээ кирген турар.

1.16. Берикчилериң ак сеткилдиг эвес хөделиглери кылдыр дараазында янзылыг илерээн үүлдер хамааржыр: конкурска киржир деп билдириишкин киирген берикчи Комиссияның азы өске күрүне органының составында ажылдап турар азы ажылдап турган эрге-дужаалдыг кандыг-даа кижиге (албан-хаакчыга) эмнелге албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып алырының чагыгларын хуваар ажылдарга салдар чедирер сорулга-биле кандыг-даа хевириниң шаңнал-төлевирин (хөлезилеп алыр дугайында санал азы өске кандыг-бир ачы-дуза, азы материалдыг шаңнал-төлевир) дорт азы өске-бир арга-биле бээрин саналдап турар азы бээринге чөпшээрежип турар хөделиглер, азы олар Комиссияның шиитпир хүлээп алырынга база кандыг-бир ажылды кылырынга база хамааржыр болза. Берикчиниң ындыг янзылыг ак сеткилдиг эвес хөделиглери илерээнде, Комиссия ону чагыглар хуваар ажылдарга киржиринден чайладыр.

Ол дугайында болгаш хүлээп алган шиитпириниң чылдагааннарының дугайында продукция садып алыр ажылдарның протоколунга айтыр болгаш берикчиге доп-дораан дыңнадыр.

1.17 Садып ап турар продукцияның техниктиг спецификациязы болгаш өске-даа характеристикалары садып ап турар үүл дугайында тода медээлерни бээр, ол үүл берикчилер аразынга ак сеткилдиг болгаш ажык чижилгеге таарымчалыг байдалдарны тургузар. Шынар, стандарттар, ажыл түңнелдериниң, тест чорударының, айыыл чок болурунуң , хемчээлдериниң, демдеглелдериниң, терминнериниң, хап-савазының, үдүрүп чорутканының дээн ышкаш садып ап турар продукцияның негелдеге дүүшкээн тодарадыры-биле холбашкан өске-даа үүлдериниң, хөделиглериниң дугайында, оларга хамаарыштыр Комиссияның негелделери тода айыттынган турары эргежок чугула.

2.Конкурс шилилгезин чорударын белеткээри болгаш организастаары

2.1. Комиссия массалыг информацияның парлалга чепсектеринге конкурска киржилге дугайында чалалганы парлаарының аргазы-биле конкурска киржир дугайында чагыглар-билдириишкиннерни элзедип алыр. Чалалгага мындыг медээлер кирген турар:

—чагыкчының ат-сывы болгаш адрези;

—продукцияның спецификациязы болгаш ооң хемчээли, эккээр чери;

—продукция бээриниң эптиг азы негеттинип турар хуусаазы;

—конкурс шилилгезиниң негелделери, берикчилериниң квалификациязын үнелеп көөрүнүң негелделери болгаш чуруму, конкурс шилилгезиниң тиилекчизин тодарадырының негелдези;

—кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып алырынга берикчилериниң туруп турар черинден хамаарылга чокка киржип болур аргалыының дугайында азы чүгле кезек берикчилерни киириштирип болурунуң дугайында сөөлүнде өскертип болбас чарлал;

—конкурс документациязын алырының аргазы, чуруму, ону алыр чери;

—ону доктааткан болза, конкурс документациязын алганы дээш Комиссияның алыр төлевириниң хемчээли;

—конкурска киржириниң чагыг-билдириишкиннерин киирериниң чуруму, киирер чери болгаш хуусаалары; билдириишкиннерни хүлээп алырының сөөлгү хуусаазы;

—киржикчилериниң саналдарын суккан чагаа хаптарын ажыдарының хүнү, шагы болгаш чери;

— конкурс комиссиязы-биле харылзажыр телефоннуң дугаары.

2.2. Конкурс шилилгезинге киржирде, дараазында документилерни конкурс комиссиязынга киирер:

конкурс шилилгезинге киржир дугайында чагыг-билдириишкин;

тургузулга документилериниң болгаш кылыр деп турар ажылдарның хевирлеринге лицензияларның нотариаттың азы бүрүткел кылган органның шынзытканы хоолгалары;

конкурс шилилгезинге хамаарыштыр саналдар;

бодунуң саң-хөө байдалының дугайында медээлер болгаш (азы) эргежок чугула саң-хөө көргүзүглери.

2.3.Конкурс документациязынга дараазында медээлер кирген турар ужурлуг:

а) конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкинни белеткээриниң талазы-биле саавыр;

б) берикчилериниң квалификациязын үнелээриниң негелделери болгаш чуруму, ол ышкаш берикчилериниң квалифкациязын катап бадыткаарының чуруму;

в) бодунуң квалификациязын бадыткаары-биле киирип турар документацияга болгаш өске-даа медээлерге негелделер;

г) садып ап турар продукцияның байдалы болгаш техниктиг база шынар талазы-биле эргежок чугула характеристикалары, ол ышкаш херек апарган таварылгада, техниктиг спецификациязы, планнар, бараанарның саны, херек апаар ачы-дуза, ажылды кылган азы ачы-дузаны чедирген чер, продукция бээриниң эптиг азы эргежок чугула хуусаалары;

д) ойнап алган чагыг-билдириишкинни тодарадырда, Комиссияның барымдаалаар негелделери, маңаа артык эргелерни бээри болгаш өске-даа факторлар (өртектен өске) кирер;

е) Комиссияга билдингир керээ негелделери база доктаадыры херек апарза, керээниң хевир-майыы;

ж) бир эвес продукция шилилгелиг характеристикалыг болгаш ындыг арга керээниң негелделеринде азы конкурс документациязының өске-даа үүлдеринде көрдүнген болза, шилилгелиг чагыг-билдириишкиннерни үнелеп көөрүнүң база деңнештиреринiң аргазын тайылбырлап бижээни;

з) бир эвес берикчиге садып алыр продукцияның чүгле кезиинге чагыг-билдириишкин киирерин чөпшээрээн болза, садып ап турар продукцияның кезээниң (кезектериниң) тайылбыр бижии;

и) керээниң өртээн санаарының азы өртекти айтырының аргазы, маңаа продукцияның бодунуң өртээнден аңгыда, өртекте сөөртүлге, страхование, каайлы төлевири дээш, үндүрүглер болгаш өске-даа албан төлевирлер дээш чарыгдалдар кирип турар азы кирбейн турар дээн айтыышкын база кирген турар;

к) конкурска киржилгениң чагыг-билдириишкинин харыылап турар кижиге Комиссияның негелделери, оларга берикчиниң хүлээлгелерин күүседир деп хүлээнгени хандырылганың шынары, хевири, хемчээли дээш, өске-даа негелделер, керээни күүседирин хандырар дээн өске кандыг-даа негелделер кирер, ол ышкаш эргежок чугула күш-ажыл база материалдыг курлавырлар бар-чогу база маңаа айыттынар.

л) бир эвес киирген чагыг-билдириишкинни хандырар эргезин чидирбейн конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкинин берикчи өскертир азы дедир ап алыр эрге бербээн таварылгада чогуур тайылбыр;

м) конкурска киржир дугайында чагыг-билдириишкинни киирериниң чуруму, ону алыр чер болгаш хуусаазы;

н) конкурс документациязын тайылбырлаарының дугайында дилеглерни кылырда берикчилериниң ажыглаар аргалары болгаш ол үе-чадада Комиссия берикчилер-биле ужуражыышкын эрттирер деп турар бе азы чок бе дээрзиниң дугайында медээлер;

о)конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкиннериниң күштүг болур үези;

п) конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкиннерлиг конверттерни ажыдар чери, хүнү болгаш шагы;

р)конверттерни ажыдарының чуруму болгаш конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкиннерни чугаалажып көөрүнүң чуруму;

с)бо Дүрүмнүң үүлдеринче айтылгалар, садып алыышкын дугайында өске-даа нормативтиг эрге-хоойлу актылары. Ындыг айтылганың чогу Комиссияга хомудалдың азы ооң харыысалгазының дугайында айтырыгның тыптырының барымдаазы болбас;

т)берикчилер-биле дорт харылзаа тудар болгаш продукция садып алырынга хамаарышкан медээлерни харылзаштырыкчылар чокка дорт алыр бүрүн эргелиг кижилериниң, Комиссияның составында чаңгыс азы элээн каш албан-дужаалдыг кижилериниң (албан-хаакчыларның) фамилиязы, албан-дужаалы болгаш адрези;

у)керээде көрдүнгенинден аңгыда, берикчиниң бодунга хүлээнип алыр кандыг-даа хүлээлгелери, чижээ, бартер садыглажыышкынының дугайында хүлээлгелер;

ф)комиссияның хоойлу-дүрүмге дүүшпес хөделиглерин азы шиитпирлерин, ол ышкаш чорудуп турар ажылдарын хомудап болур эргезин тайылбырлаары;

х)бир эвес конкурска киржир дээн бүгү чагыг-билдириишкиннери хүлээп албас эргезин Комиссия илереткенде, чогуур айтыышкын;

ц) бо Дүрүмге болгаш садып алыышкын дугайында конкурска киржириниң чагыг-билдириишкиннерин белеткээринге база кииреринге, ол ышкаш садып алыышкын-биле холбашкан айтырыгларга хамаарыштыр Комиссияның доктаатканы өске-даа негелделер.

2.4. Берикчи конкурс документациязын тайылбырлап бээрин Комиссиядан негээр эргелиг.

3.Күүседикчи болу берип болурларның саналдарын чугаалажып көөрүнүң чуруму

3.1. Конкурска киржириниң чагыг-билдириишкиннерин киирер черни, ук билдириишкиннерни хүлээп алырын соксадырының хүнүн болгаш шагын Комиссия доктаадыр.

Конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкиннерни киирериниң хуусаазы доозулгалак турда, кайы-даа үеде Комиссия конкурс документациязын немелделер киирип өскертир эргелиг.

Немелделерни доп-дораан бүгү берикчилерге дыңнадыр, ол берикчилерге албан күүседир күштүг болур..

Бир эвес Комиссия конкурс документациязынга өскертилгелерни киирип турар таварылгада, ол эргежок чугула берикчилерге ук өскертилгелерни чагыг-билдириишкиннерге киирер кылдыр чогумчалыг хуусааны доктаадыр.

(Уланчызы. Эгези 3-кү, 4-кү арыннарда).

3.2. Бир эвес Комиссия конкурс документациязынга тайылбыр үндүрген (аңаа өскертилгелер киирген) таварылгада азы берикчилер-биле чугаалажыышкын кылып турган болза, ол конкурска киржир билдириишкиннер киирер хуусаа доозулгалак турда, чагыг-билдириишкиннерге чугаалажып көргениниң протоколунда кирген ук тайылбырларны (өскертилгелерни) азы информацияны киирер кылдыр чогумчалыг хуусааны доктаадыр болгаш конкурска киржириниң чагыг-билдириишкиннер киирер хуусааны узадыр.

Комиссия бодунуң эргези-биле конкурска киржириниң чагыг-билдириишкиннерин хүлээп алырының хуусаазы доозулбаан турда, оларны киирериниң хуусаазын узадыр эргелиг. Конкурска киржириниң билдириишкиннерин киирериниң хуусаазын узатканының дугайында дыңнадыышкынны Комиссияның конкурс документациязын берген турганы берикчи бүрүзүнге доп-дораан чорудар.

3.3. Конкурска киржилге дугайында чагыг-билдириишкинни бижимел-биле кылып, ат салыр болгаш чагаа хавынга суп дуглааш, конкурс документациязында айыткан чурум болгаш арга езугаар киирип бээр. Берикчиниң негелдезин езугаар Комиссия аңаа билдириишкинни алганының хүнүн болгаш шагын айыткан шынзылганы бээр. Конкурска киржириниң чагыг-билдириишкинин суккан чагаа хавын, бир эвес ол Комиссияга билдириишкиннер хүлээп алыр хуусаа доозулганда келген болза, ажытпас болгаш ону киирген берикчиге эгидер.

3.4. Конкурска киржириниң дугайында чагыг-билдириишкин конкурс документациязында айыттынган хуусаа дургузунда күштүг болур. Конкурска киржир дээн билдириишкинниң күштүг болур хуусааны узадырын саналдап болур эргелиг. Берикчи ол саналды хүлээвейн барып болур эргелиг. Ындыг таварылгада ол бодунуң чагыг-билдириишкинин хандырар эргезин чидирбес, ынчалза-даа ооң күштүг болурунуң хуусаазы баштай доктааткан хуусаада дооступ каар.

Конкурска киржириниң билдириишкининиң күштүг болурунуң хуусаазын узадырынга чөпшээрешкен берикчилер чагыг-билдириишкиннерниң күштүг болурунуң хуусаазын узадыр азы ону хандырарының үезиниң күштүг болурунуң хуусаазын узадыр азы ук билдириишкиннерниң узаткан хуусаазын дуглаарыбиле чаа хандырылганы киирер. Чагыг-билдириишкинни хандырарының күштүг болурунуң хуусаазын узатпаан азы чаа хандырылганы киирбээн берикчини конкурска киржир чагыг-билдириишкинниң күштүг болурунуң хуусаазын узадырының дугайында саналды хүлээп албаан берикчи деп санаар. Бир эвес конкурс документациязында өскээр көрдүнмээн болза, берикчи конкурска киржир дээн бодунуң чагыг-билдириишкинин билдириишкиннер киирер хуусаа доозулбаанда өскертир азы дедир ап алыр эргелиг, ынчан ол ук чагыг-билдириишкинни хандырар эргезин ол чидирбес. Ындыг өскертилге болгаш билдириишкинни дедир алыр дугайында дыңнадыг, бир эвес ол Комиссияга конкурска киржир дээн билдириишкиннерни киирериниң хуусаазы доозулбаан турда келген болза, күштүг деп санаттынар.

3.5. Кадык камгалал албан черлериниң хереглелдеринге продукция садып ап турар үеде Комиссия бүгү хевириниң өнчүлерлиг берикчилерден банк магадылалдарын, долааны азы дагдыныышкынны эккээрин негээр ужурлуг. Конкурска киржириниң чагыг-билдириишкинин киирер мурнунда берикчи билдириишкинни хандырар деп турар кижиниң азы дагдынып болур кижиниң тааржыртаарышпазын бадыткаарын Комиссиядан негеп болур. Комиссия ындыг негелдеге харыыны доп-дораан бээр хүлээлгелиг. Конкурска киржириниң чагыг-билдириишкинин хандырар деп турар кижиниң азы дагдынып турар кижиниң тааржырының дугайында бадыткал Комиссияның ук чагыг-билдириишкинни хандырарын ук кижи азы дагдыныкчы төлевир кылып шыдавас апарган азы күш-ажыл кылыр аргазын чидирген деп үндезин-биле хүлээп албайн баар эргезин казывайн турар.

3.6. Бир эвес конкуренцияны кызыгаарлаарынга азы кайы-бир берикчиниң эрге-ажыын кызагдаарынга чедирер азы чедирип болур апаар хире берикчилериниң ажыл-чорудулгазын өйлеп-таарыштырарын боттандырарын Комиссияның кылырын хораан. Бир азы элээн каш берикчиге артык эргелиг байдалдарны тургузуп болбас, ол чүүл чажыт медээлерни болгаш материалдыг баазаны бээринге, ол ышкаш конкурска киржириниң чагыг-билдириишкинин хандырарының хемчээлин эвээжедиринге ол база хамааржыр.

Кызыгаарлаашкынны азы кайы-даа берикчини конкурска киржирин хоруурун, ол ышкаш конкурска киржирин түр соксадырын чүгле бо Дүрүмде көрдүнген таварылгаларда боттандырып болур.

Комиссияның составында эрге-дужаалдыг кижилер (албан-хаакчылар) конкурстуң киржикчилери болбас азы конкурс киржикчизи-биле чаңгыс бөлүкке кирип болбас, ынчаарга чаңгыс бөлүкке кирип турар шупту конкурс киржикчилери чаңгыс кижи деп санаттынар.

Чүгле чаңгыс берикчи азы чүгле чаңгыс бөлүк кижилер киришкен конкурсту болбаан деп санаар. Комиссия берикчилерниң коммерция чажыдын сагыыр болгаш конкурс дугайында шын медээлерни бо Дүрүмде көрдүнген чурум болгаш негелделер езугаар бээр.

4. Конкурс шилилгезинге киржириниң чагыг-билдириишкиннерин үнелеп көөрү болгаш деңнештирери

4.1. Конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкиннерлиг чагаа хаптарын конкурс документилеринде билдириишкиннерни киирериниң доостурунуң (узаткан хуусааның доостурунуң) хүнү кылдыр айыттынган хуусаа келгенде, конкурс документациязында айыттынган чурум езугаар ажыдар.

Чагаа хавында билдириишкинин ажыдып турары берикчи бүрүзүнүң атсывын, адрезин болгаш конкурска киржириниң чагыг-билдириишкинниң өртээн билдириишкиннерлиг чагаа хаптарын ажыдып турда турган кижилерге чарлап дыңнадыр болгаш доп-дораан садып алыышкын ажылының протоколунга киир бижиир. Ол медээлерни келбээн берикчилерге азы боттарының төлээлекчилерин чорутпаан, чагыг-билдириишкин киирген берикчилерге оларның негелдезин езугаар дыңнадыр.

4.2. Конкурска киржир дээн чагыг-билдириишкиннерни чугаалажып көөрүн, үнелээрин болгаш деңнештирерин бөдүүнчүдери-биле Комиссия билдириишкиннерниң кол утказын тайылбырлап бээрин негээр эргелиг. Чагыг-билдириишкинниң утказын өскертир, өртээн өскертир негелде кылып болбас.

4.3. Конкурска киржириниң чагыг-билдириишкинин, бир эвес ол дараазында чүүлдерни сагып турар болза, чүгле ынчан чогуур негелделерге дүгжүп турар деп, Комиссия санаар:

конкурс документациязында көрдүнген бүгү негелделерге дүгжүп турар болза;

конкурс документациязында көрдүнген характеристикаларны, байдалдарны болгаш өске-даа негелделерни көскүзүбиле өскертпейн турар шоолуг эвес четпестер бар болза, азы чагыг-билдириишкиннің кол утказын өскертпейн эдип ап болур чазыглар бар болза.

4.4. Конкурска киржириниң чагыг-билдириишкинин мындыг таварылгаларда Комиссия хүлээп албайн барып болур:

чагыг-билдириишкинни киирген берикчи квалификация негелделеринге дүүшпейн турар болза;

чагыг-билдириишкинни киирген берикчи илереттинген частырыгны эткени-биле чөпшээрешпейн турар болза;

чагыг-билдириишкин конкурс документациязында көрдүнген негелделерге дүүшпейн турар болза;

мурнунда эрттирип турган конкурстарга берикчиниң ак сеткилдиг эвес хөделиглери илереп турган болза.

4.5. Конкурс комиссиязы конкурстуң тиилекчизин илередири-биле конкурска киржириниң чагыг-билдириишкиннерин конкурс документациязында көрдүнген чурум болгаш негелделер езугаар үнелеп көөр болгаш деңнештирер. Конкурс документациязында көрдүнген негелделерден өске барымдааларны ажыглаарын болдурбас.

4.6. Конкурска киржириниң чагыг-билдириишкиннерин чугаалажып көргениниң, тайылбырлаанының, үнелээниниң болгаш деңнештиргениниң дугайында медээлерни чагыг-билдириишкиннерни чугаалажып көөрүнге болгаш тайылбырлаарынга, үнелээринге болгаш деңнештиреринге албан езузу-биле киришпейн турар берикчилерге болгаш өске-даа кижилерге чугаалап болбас, чүгле Федералдыг хоойлуларда болгаш бо Дүрүмде айыткан таварылгалардан аңгыда.

4.7. Чагыкчы азы Комиссия биле берикчиниң аразында конкурска ооң киирген чагыг-билдириишкининиң дугайында чугаалажылгаларны кылып болбас.

4.8. Конкурска киришкен чагыг-билдириишкиннің тиилээниниң дугайында бижимел дыңнадыгны ону киирген берикчиже доп-дораан чорудар. Ол үеде Комиссия берикчиге керээниң төлевилелиниң сөзүглелин бээринге белен турар ужурлуг.

4.9. Керээ чарган берикчиниң ат-сывын болгаш адрезин айыткан, керээни чарганының дугайында, ол ышкаш керээниң өртээн айыткан дыңнадыгны ындыг керээни чарган хүнден соңгаар 10 хонук иштинде конкурска киришкен өске шупту берикчилерге дыңнаткан турар.

Тыва Республиканың Чазааның 2001 чылдың сентябрь 6-да № 1156 доктаалы-биле бадылаан

Эм аймаан, медицина ужур-дузалыг кылыгларны болгаш медицина техниказын чорудуп бээр чагыглар кылыр конкурстарны эрттирер талазы-биле ведомство аразының комиссиязының дугайында ДҮРҮМ

1. Эм аймаан, медицина ужур-дузалыг кылыгларны, техниканы чорудуп бээр чагыглар кылыр конкурстарны эрттирер талазы-биле ведомство аразының комиссиязы (моон ыңай Комиссия дээн) болза эм аймаан, медицина кылыгларын, техниказын чорудуп бээр чагыгларны кылыр керээ чарып тургузар конкурстуң таарыштырылга органы болур.

2. Комиссия бодунуң ажыл-чорудулгазынга РФ-тиң болгаш ТР-ниң Конституцияларын, федералдыг болгаш республика хоойлуларын, РФ-тиң болгаш ТР-ниң президентилериниң Чарлыктарын болгаш айтыышкыннарын, РФ-тиң болгаш ТР-ниң чазактарының доктаалдарын болгаш бо Дүрүмнү удуртулга болдурар.

3. Комиссия конкурс документациязында айыткан негелделерге долу дүгжүп турар кордакчыны конкурстуң тиилекчизи кылдыр шилип тодарадыр.

4. Конкурсту эрттиреринiң чурумун болгаш технологиязын, а ол ышкаш конкурс документилерин белеткээриниң өске-даа документилерин, киржикчилерниң составын комиссия «Бараанар бээр, ажылдарны күүседир, күрүне хереглелинге ачы-дуза көргүзер конкурстар дугайында» 1999 чылдың май 6–да № 97 Федералдыг хоойлуга дүүштүр ажылдап кылыр.

5. Комиссия конкурстарны организастаары-биле медицина албан черлеринден келген чагыгларның хиреченгези-биле график езугаар бодунуң ажыл-чорудулгазының регламентизин бот-тускайлаң ажылдап кылыр болгаш бадылаар.

6. Комиссияның кол сорулгалары болза: эм аймаан, медицина кылыгларын, техниказын медицина албан черлеринче чорудары-биле шилилге конкурстарны организастаары болгаш эрттирер талазы-биле айтырыгларга хамаарыштыр Тыва Республиканың хоойлуларының болгаш өске-даа норма-чижек актыларының дугайында саналдарны болгаш төлевилелдерни белеткээр ажылдарны таарыштырары;

медицина албан черлериниң чагыгларын езугаар шилилге конкурстарны эрттирер дугайында шиитпирлерни хүлээп алыры, оларны массалыг информация чепсектеринге чарлап дыңнадыры;

баш удур квалификация шилилгези эрткен юридиктиг албан черлерин болгаш хууда сайгарлыкчыларны шилилге конкурстарга киириштирери-биле чагыглар чыырын боттандырары;

конкурстар эрттирер үеде тодараткан өртектер болгаш негелделер езугаар керээлер чарарын белеткээри;

шилилге конкурстарны эрттиргенин үнелеп көөрү, бюджет чарыгдалдарын кызырарын анализтээри;

медицина албан черлериниң болгаш эм аймаа, медицина кылыглары, техниказы чорудар черлерниң аразында күрүне керээлерин чарганын таарыштырары, контрольдаары;

баш удур аванс төлевирин төпчүткен арга-биле шилчидерин организастаар талазы-биле медицина албан черлериниң дилеглерин чугаалажып көөрү;

Тыва Республиканың медицина албан черлериниң хереглелинге чагыглар киирип турарының байдалын Тыва Республиканың Чазаанга доктаамал дыңнадыры;

ТР-ниң медицина албан черлериниң хереглелинге медицина кылыгларын, эм аймаан, медицина техниказын бээр күрүне керээзин чарган конкурстуң тиилекчилериниң реестрин чорудары болгаш оларны акшаландырар талазы-биле саналдарны киирери.

7. Комиссияның бодунуң сорулгаларын күүседиринге эргелери:

Комиссияның чорудар ажылынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле медээлерни республиканың күүсекчи органнарындан болгаш организацияларындан доктааткан чурумну езугаар негээри;

медицина албан черлериниң (чагыкчыларның) удуртукчуларындан болгаш специалистеринден тургузар түр ажылчын бөлүктүң чамдык айтырыгларының талазы-биле саналдарны доктааткан чурумну езугаар белеткээри (конкурс документилерин киирери, чагыкчыларга күрүне керээлериниң төлевилелдерин белеткээри).

Бодунга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алыры.

8. Комиссия даргазы ооң ажылчорудулгазын удуртур болгаш аңаа дааскан сорулгаларны күүседири дээш персоналдыг харыысалгалыг. Комиссияның кежигүннери ооң ажылынга хөй-ниити эгелээшкин-биле киржир.

9. Комиссия кежигүннеринге шилилге конкурска киришкен кижилерни киириштирбес.

10. Комиссияның шиитпирин комиссия кежигүннериниң хуралынга киришкеннерниң ажык бадылаашкыны-биле хөй нуруузун барымдаалап хүлээп алыр. Конкурс комиссиязының хуралын ооң кежигүннериниң чартыктан хөй кезии киришкенде, болган деп санаар. Бадылаашкыннар деңаларза, комиссия даргазы шиитпирлээр.

(Төнчүзү. Эгези 3-кү, 4-кү, 5-ки арыннарда).

11. Комиссияның шиитпирин протоколга бижиир, аңаа Комиссияның бүгү кежигүннери ат салыр, даргазы бадылаар. Комиссияның шиитпиринге хомудалдарны РФ-тиң хоойлужудулгазынга дүүштүр шиитпирлээр.

12. Шилилге конкурстар эрттирер талазы-биле чарыгдалдар акшаландырыышкынының хемчээлин комиссия доктаадыр, конкурска киржилге дээш төлевир күсели-биле боттандырар.

13. Тыва Республиканың Чазаа-биле дугурушканын езугаар комиссия эм аймаан, медицина кылыгларын, техниказын бээр талазы-биле чаңгыс хандырыкчы (күүседикчи-биле) керээ чарып, чагыг кылыр эргелиг, ооң чылдагааннары болза:

күрүне хереглелинге эм аймаан, медицина кылыгларын, техниказын чорудуп бээр конкурстарны эрттирери болдунмас чөптүг чылдагааннар тургустуна берзе;

бараанарны, техниканы, ачы-дузаны чүгле чаңгыс хандырыкчыдан (күүседикчиден) алыр апарган таварылгада, кажан бараанар рыногунга хандырыкчы монополист апарганда азы айыткан бараанарны, техниканы, ачы-дузаны көргүзер, хандырар эргелиг чаңгыс чер тургустуна бергенде.

14. Эм аймаан, техниканы, кылыгларны чаңгыс хандырыкчы (күүседикчи) чагыг езугаар бээр апарган таварылгада, комиссия таарыштырган өртектерни тургузар эргелиг.

Тыва Республиканың Чазааның 2001 чылдың сентябрь 6-да № 1156 доктаалы-биле бадылаан

Эм аймаа, медицина кылыглары болгаш техниказы чорудар чагыглар конкурстарын эрттирер ведомство аразының комиссиязының СОСТАВЫ

Ондар Ч.Ч-Д. — ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы, комиссияның даргазы.

Шиирипей В.Н. — ТР-ниң кадык камгалал сайыдының бирги оралакчызы, комиссияның даргазының оралакчызы.

Шимит А.А. — Фармацевтика ажыл-чорудулгазының талазы-биле ТР-ниң комитет даргазы, комиссия даргазының оралакчызы.

Биче-оолан А.Э. — Фармацевтика ажыл-чорудулгазының талазы-биле ТР-ниң комитет даргазының оралакчызы, комиссияның секретары.

Григорьева Т.М. — ТР-ниң саң сайыдының оралакчызы.

Бегзи А.Д. — ТР-ниң экономика сайыдының бирги оралакчызы.

Долзатмаа Д.К. — ТР-ниң юстиция комитединиң килдис начальниги.

Дьяченко А.Н — медицинаның ыяапла камгаладылгазының республика фондузунуң күүсекчи директорунуң оралакчызы.

Ооржак А.Д. — республиканың №1 эмнелгезиниң кол эмчизи, ТР-ниң Дээди Хуралының депутады (чөпшээрешкенин езугаар).

Сердобова Н.Н. — МЫК-тың ресфондузунуң эмчи-экономика килдизиниң начальниги (чөпшээрешкенин езугаар).

Кызыл хоорайның чуртталга-тудуг кооперативтеринде хандырылга болгаш чурттаар оран-сава база коммунал ачы-дузалар дээш төлевир тарифтериниң дугайында

2002 чылдың март 5 № 118 Кызыл хоорай

Кызыл хоорайда дөрт чуртталга-тудуг кооперативи туттунган. Амгы үеде чуртталга-тудуг кооперативтериниң хандырылгазының болгаш ажыглалга киирериниң талазы-биле берге байдал тургустунган, муниципалдыг болгаш республика чуртталга фондузунда чурттап турар чурттакчы чонга нормативтер-биле деңнээрге, изиг суг база одалга ажыглалының нормативтери элээн улгаткан.

Коммунал ачы-дузаларын төлээрин чурумчудар болгаш күрүнеден субсидиялар база чиигелделер алыр, а ол ышкаш чуртталга-тудуг кооперативтериниң хандырылгазын экижидер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. №1-4 чуртталга-тудуг кооперативтериниң чуртталга бажыңнарын хандырар кылдыр хоойлужудулгада доктааткан чурум езугаар 2002 чылдың март 13-ке чедир «Коммунальщик» күрүнеиң каттышкан бүдүрүлгезинче шилчидер.

2. «Коммунальщик» күрүнеиң каттышкан бүдүрүлгези республиканың чуртталга фондузунда чурттап турар чурттакчыларга бадылап каан ставкаларга база тарифтерге дүүштүр чуртталга-тудуг кооперативтеринде хамаатыларның чурттаар оран-сава болгаш коммунал ачы-дузалар дээш төлевирге санаашкыннарны чорудар.

3. Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы «Коммунальщик» күрүнеиң каттышкан бүдүрүлгезиниң чуртталга субсидияларының база чиигелделериниң тарифтериниң ылгалынга дотацияга акша-хөреңгилерни аңгылап бээрин көөр.

4. Тыва Республиканың Тудуг болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле күрүне комитеди федералдыг стандарттарның деңнелинге Россия Федерациязының Саң-хөө яамызының мурнунга дотацияга база чуртталга субсидияларынга акша-хөреңгилерни камгалаарын хандырар.

5. Бо доктаалдың күүселдези дээш контрольду Тыва Республиканың Чазак Аппарадының Контроль эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазак Баштыңының бирги оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар В.ОЮН.

БАЖЫҢ ӨРТЭЭ ЧЕЖЕЛ?

Чөөн-Хемчиктиң кожуун чагыргазының хөй адырлыг коммунал ажыл-агыйы – шагдан бээр туруп келген албан черлериниң бирээзи. Ук ажыл-агыйның кол хүлээлгези – хоорайның кудумчуларын, парктарын, сквердерин арыг тургузары, чаагайжыдары, байырлалдар үезинде кудумчуларны шимээри, хоорай балансызында турар бажыңнарның септелгезин чорудары, оттулар чүүл-биле чурттакчыларны хандырары, чурттакчыларның бажың, чырык, чылыг өртээн төлеп турарын контрольдаары дээш, оон-даа өске.

Ук ажыл-агыйда байдал-биле таныжар дээш чеде бээримге, директору Владимир Монгушович Оолчукай ажыл аайы-биле хоорай кирген болду. Манаар арга чок болганы-биле ук албан черинде чуртталга фондузунуң даргазы Валентина Кертик-ооловна Хомушку-биле ында байдал дугайын чугаалажып эгеледивис. Чадаана хоорайда чаагайжыдылга талазы-биле ажыл чүгээр чоруп турар. Мастер К.Э. Салчак баштаан ажылчыннар хоорайже хүннүң-не үнүп, даандырган ажылдарны шалыпкыны-биле кылып турарлар. Оон ыңай хоорайдан аңгыда, ук албан чери Чыраа-Бажы, Хайыракан, Бажың-Алаак, суурларны чунар-бажыңнар болгаш аңаа хереглээр таз, ширбиил дээн ышкаш эт-херекселдер-биле хандырып турар.

Валентина Кертик-ооловнаның удуртуп турары чуртталга фондузу бажыңнарның хуужудулгазын чорутпушаан, чурттакчыларның бажың, чырык, чылыг, суг өртээн төлеп турарын база хайгаарап турар. Чуртталга фондузунуң балансызында 55 чуртталга бажыңнары бар. Төп одалгадан чылыг системалыг 2 квартиралыг ийи, 16 квартиралыг бир бажың бар. Бажың, чырык, чылыг, суг өртээн чуртталга фондузунуң балансызында турар 55 бажыңның ээлеринден үчүгле 5 өг-бүле ээзи төлеп турар, арткан 50-и шуут төлевейн турар. Ооң чылдагааны дыка хөй: өг-бүле ээлериниң ажыл чогу, чүгле ургларга дузаламчы акшаның, кырган кижилерниң пенсиязы-биле чурттап турарында дээрзин Валентина Кертик-ооловна чугаалап олурду. Ындыг-даа болза бөдүүн өг-бүле ээлери бажың, чырык, чылыг, суг өртээ төлээр дээш дыка кызар, эвээш-биче акшазының шаа-биле бичиилеп-даа төлеп турарлар. Чүге-ле ийик, чуртталга хоойлузун билир, хөй акша-шалыңныг ажылдакчы өг-бүлелер ээлери-биле бажың, чырык, чылыг, суг өртээ төлээриниң дугайын чугаалажыры дыка берге болган. Та туразының улуу ындыг чүве, та бөдүүн кижилерге деңнээрге, билии чегей болганы ол чүве, ында улуг хоорайда уруум өөренип турар, ында бир хоорайда оглум бар дээш-ле боттарының бергелерин чугаалааш турар болган. Кымда бергелер чок деп, өг-бүле бүрүзүнүң ажы-төлү бир-ле черде өөренип турар болгай. А бажың, чырык, чылыг, суг өртээниң төлелгези дээрге, бирги чергениң айтырыы-дыр. Кижи бүрүзүнүң ону төлээри албан. Бажың, чырык, чылыг, суг өртээ дээш бир ажылдакчы өг-бүле 2001 чылга чедир 11 муң рубль өрелиг турган. Чуртталга фондузунуң ажылдакчыларының карак кызыл негелдези-биле 9 муң хирезин арай деп төлээннер. Ам үчүгле 2 муң 310 рубль өрези арткан. Оон ыңай бажың, чырык, чылыг, суг өртээ бо чылдың январь 1-ден эгелеп өскен. Чижээлээрге, 3 кежигүннүг өг-бүле дижик, чылыг дээш 501 рубль 71 көпеекти бир айда төлээр. Изиг суг дээш өг-бүленің бир кежигүнүнге 127 рубль 26 көпеек, соок суг дээш 11 рубль 71 көпеек, бажың дашты аштап турары дээш 7 рубль 4 көпеек, квадрат метр чуртталга шөлү дээш 4 рубль 44 көпеек онаар. Каттышкаш шупту 780 рубль болур. Чаагайжыттынган бажың дээш төлевир ол. А чаагайжыттынмаан бир өрээл бажың дээш 173 рубль 16 көпеек, бок аштааны дээш 7 рубль 4 көпеек төлээр. Төлевирлериниң шак ынчаар өскени-биле 2002 чылдың бирги чартыында Чөөн-Хемчиктиң кожуун чагыргазының хөй адырлыг коммунал ажыл-агыйының чуртталга фондузунуң балансызында турар бажыңнарының ээлеринден кым-даа бажың, чырык, чылыг, суг өртээн төлевээн.

Оон ыңай Чадаана хоорайда хуужуттунган ээн бажыңнар база бар. Оларны хуужудуп алган ээлери садып чадап каан. Ынчангаш ол бажыңнар анаа-ла үрелип туруп берген. Чуртталга фондузу ындыг бажыңнарның ээлеринге хуусаа айыткаш, бир эвес аңаа чедир дүрген садып азы чаагайжыды кылбас болза, бажыңны катап күрүне балансызынче киирер деп сагындырган.

Оон ыңай ук албан чериниң ажылчыннарының, ажылдакчыларның шалыңы шоолуг үнмейн турар. Айда-ла 1 муң акшалап аванс бээр. Ындыг-даа болза Чөөн-Хемчиктиң кожуун чагыргазының хөй адырлыг коммунал ажыл-агыйының ажылчыннары, ажылдакчылары кызымак ажылдап турар.

Борис ОНДАР.

МАЛДЫГДА ТОДУГ

Малды кижи азыраар, кижини мал азыраар деп, тыва чоннуң үлегер чугаазы бар. Мону тайылбырлай чугаалааргa, малды кижи бөрүге, оорга алыспайн, кыштың соогундан камгалап, сиген-ширбиил кезип, ажаап, откарып азыраар болгай. **А мал канчап кижини азыраар болганыл?** Мал хөөкүй азыракчы ээзинге бодунда бар бүгү-ле чүүлдерин: сүдүн, дүгүн, эздин бээр болгай. Ынчангаш бодунуң ээлчээнде кижини азырап турары ол. Ынчангаш тыва кижиге мал шаандан тура тынар агаар-биле дөмей херек, амыдырал-чуртталгазының кол эртинези турган-дыр.

Үжен чылдарның үезинде ТАР-га мал дыка өскен. Эң хөй малдыг кожуун Чөөн-Хемчик турган. Мал көвүдеп, одар-белчиир чедишпестеп эгелээрге, чамдык хөй малдыг улусту өске эвээш кижилиг кожууннарже көжүрүп-даа турганын төөгү билир.

Амгы бо 2002 чылда Чөөн-Хемчик кожуунда мал саны чеже боп турарыл? Ол дугайында билип алыры-биле кожууннуң кол зоотехниги Дугар-оол Такар-оолович Ондар-биле ужураштым. Шаандагы дег хөй мал чок-даа болза, хуу чөөн-хемчикчилер малчын өгбелериниң адын сыкпайн турарын ол чугаалады.

Кожуунда 10 коллективтиг көдээ ажыл-агыйның ийизи Чыргакы биле Хайыракан дүшкен. Ам 8 ажыл-агый арткан. Ниитизи-биле ук ажыл-агыйларда 92 мыйыстыг бода мал бар. Оларның 28-и төрүүр, 11 бызаа алдынган. 7013 шээр мал бар. Төрүүр хой, өшкү 3243, олардан алдынган анай-хураган 2513 баш болган. 259 чылгының 85-и төрүүр. Үжен ийи сарлык чүгле Ийменің «Кызыл-Чыраа» көдээ ажыл-агыйында бар. Бо-ла көдээ ажыл-агыйларның аразында эң хөй малдыг, оозу шоолуг хораваан ажыл-агый Ийменің «Кызыл-Чыраа» боп турар. Өске ажыл-агыйларның малы элээн хораан боп турар. Ол чүл дээрге акша-көпеек чогундан кывар-чаар материалдар садар дээш өскээр чарып турарында боп турар.

Хуу арат ажыл-агыйларда (ындыгларның саны 50) бода мал — 940, хаван — 152, шээр мал —10 муң 397, чылгы — 257 бар. Хуу чонда бода мал 9 муң 370, хаван 615, шээр мал 51 муң 459, чылгы 1860 баш боп турар. Эрткен чылга деңнээрге, бо 2002 чылда арат ажыл-агыйларның саны 9 хуу, хуу чоннуң малы 10 хуу өскен. Ол чүл дээрге 30 чылдарда ышкаш хөй мал өстүрүп ап болурунуң өзээ Чөөн-Хемчик кожуунда бар болганын чугаалап турар.

Борбаанай ОНДАР.

СӨӨЛГҮ ШАКТА

◆ РФ-тиң Президентизи В.Путин РФ-тиң Чазак Даргазының оралакчызы В.Матвиенкону хүлээп алгаш, бюджет ажылдакчыларының шалыңында тургустунган өрелерни дүрген төлээриниң чугула апарганын чугаалашкан. В.Матвиенконуң тайылбырлааны-биле алырга, бюджет ажылдакчыларының, ылаңгыя башкыларның, шалыңында өрелер ук категорияның ажылдакчыларының шалыңы өскени база чамдык девискээрлерде социал адыр дүжүметтериниң харыысалга чок ажылы-биле холбашкан боп турар. Красноярск крайда, Хакасияда, Тывада база өске-даа чамдык девискээрлерде шалың өрезин бо чылдың төнчүзүнге чедир бүрүн төлептериниң аргалары барын В.Матвиенко Президентиге дыңнаткан.

◆ Украинаның Львов хоорайга авиашоу үезинде СУ-27 самолет аңдарылганының түннелинде, долу эвес медээ-биле, 83 кижи өлген, 116 кижи балыгланган, оларның эвээш эвезиниң байдалы берге боп турар. Бүгү украин улустуң кажыыдалын дүүн чарлаан. В.Путин маңаа холбаштыр кажыыдал телеграммазын чоруткан. Украинаның Президентизи Л.Кучма шериг-агаар күштериниң командылакчызы Виктор Стрельниковту, өске үш дүжүметти ажылындан дүжүрген. Ийи ужудукчуну Венецияга эмнээри-биле чоруткан, оларга хамаарыштыр кеземче херээн оттурган.

◆ Ил-86 самолет Москвадан Санкт-Петербург баар дээш Шереметьево аэропорттан ужуп үнүп чыда, чуура дүшкен. Экипаж кежигүнү 14 кижи өлген. Истелге чоруп турар.

◆ РФ-тиң Президентизи В. Путин Күрүне Думазынга, Федерация Чөвүлелинге хүлээп алган чугула документилерге ат салган. Оларның аразында альтернативтиг шериг албан эрттирер, экстремизм-биле демиселди күштелдирер дугайында Хоойлулар бар.

◆ Ыраккы Чөөн чүкте, Москва областа, Якутияда өрт халавы кедерээн. Бо ажылче чурттакчы чонну, шериг албанныгларны, хөй санныг техниканы хаара туткан.

◆ Индияга хем кежип бар чораан паром аңдарылганындан 27 кижи өлген. Бичии паромга 400 ажыг кижини тырып каарга, паром аңдарылган.

(АГЕНТИЛЕЛДЕР МЕДЭЭЛЕРИНДЕН).

ОРУКТАР, ОРУКТАР...

Чөөн-Хемчик кожуунда эң "кырган" ажыл-агыйларның бирээзи Чадааананың орук-тудуг-септелге чери бооп турар.

Ол хоочун ажыл-агый ССРЭ буступ дүжүп, эде тургустунуушкун кидин түлүк чоруп турда безин экономиктиг силгиишкиннерге алыспаан. Ооң "өөрү" Шагаан-Арыг орук ажыл-агыйы болгаш өске-даа кожууннарда ындыг бүдүрүлгелер буурап дүшкүлээн. Тос оруктуң белдиринде Чадааананың орук-тудуг-септелге чери "хоочун коктуг" дээри ышкаш, "өдүрээн чассадаа, хөлүн часпайн", ажыл-агыйын салбайн чорууру бо. Амгы үеде ук бүдүрүлгениң удуртукчузу Чаңнык-оол Чалзатович Ондар бооп турар. Мээң барган хүнүмде ооң оруктарда септелге объектилери кезип чоруй барганы хомуданчыг болду. Ам канчаар, ук бүдүрүлгеде планнаашкын салбырының начальниги Ч. С. Ондар-биле чугаалаштым. Ук Чадааананың орук-тудуг-септелге чериниң кол хүлээлгези — күрүне чагыы күүседип, Кызыл — Ак-Довурак оруунга септелге чорудары, оруктарны эки байдалга тудуп ажаары. Ч.С.Ондарның чугаазы-биле алырга, оруктарның байдалы бо хүннерде берге, улуг септелгелер негеттинип турар.

Ук бүдүрүлгениң 3 участогунда 55 ажылчын, 4 мастер ажылдап, күрүне кайы хире хөреңги бээр-дир, ооң шаа-биле ажылды кылып турарлар. Бирги участок Кызыл — Ак-Довурак оруунда септелгелер доктаамал чоруп турар. Ийиги участокта Шеми көвүрүүн бо чылдың 6 айда тудуп доосканнар. Үшкү участок Суг-Аксы оруунуң 15-18 км-ге чедир асфальтылыг орук кылып турарлар. Ук орукту кылырынга ТР-ниң Чазаа 880 муң рубльди берген. Кызыл — Ак-Довурак оруунуң септелгези дээш 550 муң рубльди алгаш, ооң-биле септелге материалдары садып алгаш, ажылдап турарлар.

Ук бүдүрүлге 2002 чылдың бирги чартыында 6 млн. 857 муң рубльди ажылдап аар тургаш, 4 млн. 69 муң рубльди ажылдап алган. План езугаар 1 ажылчын айда 4 муң 246 рубль ажылдап алыр турган болза, херек кырында ортумаа-биле 2027 рубль ажылдап ап турар. Ук бүдүрүлгениң ажылчыннар мурнунда өрези чок. Үгле июнь айның ажыл төлевирин ам-даа албаан болдулар. Ынчалза-даа ажылчыннар кызымак ажылдап турарлар. Эң эки ажылдап турарларга кол инженер М.Х.Ондар, мастер О.А-С.Наксыл-оол, В.С. Ховалыг, автогрейдер чолаачылары Чечен-оол Монгуш, Хүреш-оол Шүңней, ажылчыннардан Мерген-Херел Сат, Чаш-оол Каң-оол, экскаватор машинизи Доржукай Донгак, асфальт заводунуң операторлары Тимофей Кара-Сал, Эрес Ооржак, механизаторлар Бораалдай Ооржак, Эрес Донгак дээш, оон-даа өскелер хамааржыр.

Эрткен экономиктиг сандараашкын чеже-даа силгизе, Чадааананың орук-тудуг-септелге чери машина-техниказын төтчеглевээн, камгалап арттырып алган бооп турар. Ынчангаш бо бүдүрүлгениң келир үези улуг дээрзи оон-на илдең.

Борис ОНДАР.

ЧУРУКТА: орук-септелге-тудуг чериниң бөлүк ажылчыннары (кышкы үеде).

Авторнуң тырттырган чуруу.

АМЫ-ТЫНЫН АЛГАН

Чоокта чаа Тыва Республиканың девискээринге кончуг изиг хүннер болуп турган. Хүнден чаглактаныксаан улус хемнерден ыравайн турган. Хемге эштип тургаш камгалакчыларның дузазын хереглей бээр таварылгалар бола тургулаар.

Кызыл хоорайның чурттакчызы М. изиг хүннерде агаарлаар дээш өөрү-биле Каа-Хем өрү эрте-ле чорупкан. Чаа көвүрүгнү эрткеш, одагланып алганнар. Эштери паштанып турда, М. дээрзи хем ортузунда ортулукче эштип чорупкан. Шаа төнүп чорааш, ортулукка күш-биле арай боорда эштип четкен. Дедир эштип кежип шыдавас-тыр мен деп, ол билип каан. Чанагаш кижи ортулукка ымыраа-сээкке ызыртып тура хүнзээн. Эштери дуза дилеп, Тыва Республиканың биче хемчээлдиг хемелер инспекциязынга дүне дыңнадып келген. Ук албан чериниң ажылдакчылары Адыгжы Дан-Сүрүн, Андрей Жуков болгаш Алим Монгуш аажок аштаан, ыргаксээктерге ажыды ызыртып каапкан кижини эртенинде хемебиле четкеш, амы-тынын ап, дедир кежирип, эштеринге хүлээдип берген.

Бистиң корр..

Тозан чылдарның төнчүзүнде байдал нарыыдап, бүдүрүлгелер сандарай бээрге, ТР-ниң Чазаа тодаргай хемчеглерни ап эгелээн. Хуужуттунгаш үптеттине берген бүдүрүлгелерни катап күрүне бүдүрүлгези кылдыр тургускаш, ажылдаткан. Бо талазыбиле Үлетпүр яамызының сайыды В.С.Ооржак улуг ажылды чоруткан. Чуртка рынок экономиказы тургустунганы-биле экономиканың бүгү-ле адырлары сандараан деп чугаалажып турар болгай бис. Ол бир талазында шын. Ындыг болур ужурлуг-даа турган. Чүге дээрге Россия ышкаш улуг чурт кандыг-даа баш бурунгаар көрдүнген экономиктиг программа чокка даштыкы чурттарның каш чүс чылдар иштинде чурттап келген рынок экономиказының хоойлуларын хоолгалай очулдургаш, Россияга бай капитализмни тургузуптар бис деп, демократтарның хоозун бодалы амыдырал кырынга боттанмайн барган.

Солуннуң үлетпүр килдизинге ажылдап тургаш, дыка хөй удуртукчулар-биле ужуражып, чугаалажып, ажыл-ижин сонуургап, чырыдып бижип келдим. Экономиктиг кризис чеже-даа берге болза, орта удур туржуп шыдаан бүдүрүлгелер, удуртукчулар бар. Чамдык удуртукчулар рынок экономиказын ылап өөренип, ажыл-агыйны удуртурунуң чаа арга-хевирлерин тып, чогаадыкчы езу-биле ажылдап өөрени бергеннер. Ындыгларның чижээнге "Тыва автоорук" эргелелиниң начальниги С.С.Санаа, "Тыванын суг-аргыштырылга" компаниязының чиңгине директору О.В.Петров, Тыванын Хереглекчилер эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Х.Д.Монгуш, "Тывахарылзааинформ" күрүне бүдүрүлгезиниң начальниги Д.К.Донгак, "Тыва суг-мелиорация механизация" эргелелиниң начальниги Г.А.Смирнов, "Сардаана" хуу бүдүрүлгениң удуртукчузу А.Очур, "Водоканал" ККБ-ниң В.А.Фалалеев, "Көдээ тудуг" организациязының удуртукчузу С.В.Сафрин, "Кызыл тудуг" эргелели акционер ниитилелдиң начальниги В.Ч.Ооржак дээш, өскелерни-даа адап болур.

Мен бо удуртукчулар-биле ажылдың кандыг-даа байдалынга ужуражып, сүмележип, чугаалажып чордум. Ажылынга чүрээнден бердинген, бурунгаар көрүштүг, туруштуг кижилер чүве. "Көдээ тудуг" организациязының удуртукчузу С.Сафрин парк аксында сарыг шажынның чаа хүрээзин тудуп тургаш(ынчан кризистиң эң берге үези 1998 чыл) меңээ мынча дээн чүве:

—Хүрээ тудуу дээрге ыдыктыг тудуг-дур.Дыка хөй организациялар ак сеткилдии-биле дузалажып турар. Хоорай чагыргазының даргазы Кашинни чадап кагдым, дузалаар хөңнү чок кижи-дир. Ооң программазында "Защита"(камгалал) деп сөс кол черни ээлеп турду, хүрээ хай-бачыттан чонну камгалаар, арыглаар болгай, ону үнелеп билбеске кайгаар-дыр мен.Хүрээ тудуунга бюджеттен тускай көрдүнген акша-төгерик чок турган, организацияларның, деткикчилериниң, чоннуң киржилгези-биле туттунган тудуг болгай. С.Сафриниң туруштуг, шыдамык ажыл-ижиниң ачызында хүрээ тудуу кыска хуусаада, бедик шынарлыг ажыглалга кирген.

Сергей Викторовичиге 2000 чылда Президентиниң Чарлыыбиле "ТР-ниң алдарлыг ажылдакчызы" атты тывыскан. Сарыг шажын хүрээзин үгле тутканы дээш эвес, саң-хөө дузазын доктаамал көргүзүп турары дээш Камбы-лама эргелели Хүндүлел бижикти болгаш үш эртине йөрээлин аңаа хайырлаан. Бо чылын Кызыл хоорайның Рабочая №10 соңгулда округунуң соңгукчулары ТР-ниң Улуг Хуралының депутадынга депшиткеннер. Аталдар, шаңнал мактал анаа чедип келбес, ону арыг дери, күш-ажыл-биле чедип алыр дээрзин Сафрин бадыткаан.

"Тыва суг-мелиорация механизация" эргелелиниң начальниги Г.А.Смирнов шудургу удуртукчуларның бирээзи кылдыр бодун бадыткаан. Мооң мурнунда бо бүдүрүлге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң чагыын күүседип, суггарылга системаларын ажыл-агыйларга кылып берип турган. Кажан көдээ ажыл-агый буурап, күрүнеден акшаландырбайн бааргa, бүдүрүлге кылыр ажыл чок, ажылчыннар ажыл чок олурупкан. "Тыва суг-мелиорация механизация" эргелелинге хөй санныг күштүг техника турган. Геннадий Аркадьевич ажыл-агыйны сандарадыр бодавайн, дораан хөделип, бүдүрүлгелер-биле дугуржуп, ажыл-агыйны удуртурунуң чаа арга-хевирлерин дилеп эгелээн. Бүдүрүлге "Тыва автоорук" эргелели-биле керээдугуржулганы чарып, бүдүрүлгениң ажылынын уг-шиин өскерткен.

Сөөлгү он чылда оларның Тывада кылбаан оруктары чок. Ылаңгыя олар Тыванын эң берге оруктарынга ажылдап турганнар. Саглы—Мугур-Аксы, Торгалыг хемни кежилдир көвүрүг, Хандагайты—Торгалыг аразында кызыгаарны оя бээр автоорук, Каа-Хемни кежилдир көвүрүгнү кылырынга киришкен. 1996 чылдан бээр Бояровка—Тоора-Хем аразында автоорукту кылып турар. Мөген-Бүренде биче ГЭС-тиң тудуун база ол бүдүрүлге кылган. Геннадий Аркадьевич үгле бодунуң ажылчыннарын ажылбиле хандырып шыдаан эвес, бүдүрүлгениң материал-техниктиг баазазын быжыглап, артыкшылдыг акшазы-биле чыл санында чаа техниканы садып келген. Чазый-чилби удуртукчу турган болза, шагда-ла ол бүдүрүлгениң техниказын садып чипкеш, Саян артынче көжүп чоруй баар ийик. Бүдүн заводту үптеп каапкан кижилер безин бар болгай.

"Кызыл тудуг" эргелелиниң начальниги Б.Ооржак — билдилиг удуртукчуларның бирээзи. Кызыл хоорайга турган дыка хөй тудуг организациялары буурап дүжүп сандараан болгай. Ол колдуунда ону удуртуп турган удуртукчуларның ажыл-агыйны башкарып билбезиниң түңнелинде болган чүве. Акша-төгериктиң нарын байдалындан тудуглар туруп алырга, "Кызыл тудуг" эргелели база ындыг байдалга турду, ынчалза-даа Б.Ооржак өскелер дег мунчулуп олурбайн, ажыл-агыйны удуртурунуң чаа хевирин тып, ажылчыннарын ажыл чок олуртпаан, оларны ажыл-биле хандырып, коллективти тудуп шыдаан удуртукчуларның бирээзи.

Тудуг организациязы буурап дүжерге, тудугжулар тарап чоруй барган, ам ындыг алдын холдуг кадрларны тывары берге дижип, чамдык удуртукчуларның чугаалап турары чөптүг. Тыванын Хереглекчилер ниитилелинге хамааржып турган "Коопуслуг" КХЭ-ниң удуртукчузу Павел Биче-кыс меңээ мынчаар чугаалаанын утпаан мен: "Акша-төгерик бергедеп, тудуглар туруп алырга, ажылчыннарымга бүгү шынын чугаалааш, чаңгыс-даа техника чарыгдавайн, шуптузун камгалап, кадагалап арттырып алдым, ам кымдан-даа диленмейн тур мен." Бо тудуг организациязы сөөлгү чылдарда Кызылда, Шагаан-Арыгда дээш, дыка хөй чурттарга бажыңнарын, социал хандырылганың хөй объектилерин тудуп, эки шынарлыг тудугларны ажыглалга киирген.

Кижи кызар болза чүнү-даа кылып шыдаар дээрзин А.Капустин бадыткады. Бодунуң кады ажылдап чораан инженер эшөөрү-биле куруг черге "Промжилстрой" хааглыг акционер ниитилелди тургускаш, тендер конкурузунга киржип тургаш республикада эң нарын чурт-шинчилел музейиниң тудуун тудар эргени алгаш, ам колдуу шуудады берген.

Херээжен удуртукчулардан Кызылдың караа четпестер өөредилге бүдүрүлге черинин директору Л.М.Джевало , Тыванын Хереглекчилер ниитилелиниң бүдүрүлге комбинадының директору Л.Н.Шаповалова олар кандыг-даа эр кижилерден дудак чок ажылдап чоруурлар. Ол бүдүрүлгелер кайызы-даа 2001 чылдың түңнели-биле республиканың дээре дээн 10 бүдүрүлгелериниң санынче кирип, шаңнал-макталга төлептиг болганнар. Ылаңгыя А.М.Джевало удуртуп турар бүдүрүлгези, ында караа багай инвалид кижилер ажылдап турар хирезинде, рынок экономиказының каржы хоойлузунга буурап дүжер хамаанчок, бүдүрүлге бараанныг продукция бүдүрерин чылдан чылче улгаттырып, ооң шынарының талазыбиле тускай сертификатты камгалап алганнар.

Эрткен чылын Каа-Хем кожуун чагыргазының даргазы К.С.Долгар ТР-ниң чаа Конституциязының төлевилелинге хамаарыштыр телевидениеге чүве чугаалап тургаш:

— Бистиң республикага чаңгыс Чазак Даргазының соңгулдазын эрттиргеш, Чазак Даргазы кожуун чагыргазының даргазын боду томуйлап алзын, кожуун чагыргазының даргазы бодунуң дужунда суму чагыргазының даргаларын боттары шилип алзын — деп сүмелеп турду.

Хөй чылдарда удуртур ажылдарга ажылдап келген чагырга даргазының чугаалап турары кончуг шын. Мындыг уткалыг айтырыгны РФ-тиң Президентизи В.В.Путин чоокта чаа журналистер-биле ужуражып турда база салып турду. С.Долгарның ажылдап болгу дег кадрлар соңгулдаларга киришпейн турар деп турары база чөптүг. Соңгулдаларга аас-дылдыг, кажар, "балдыры" дыңзыг, шынап-ла, чонну мегелеп болгу дег кижилерниң киржип, соңгудуп ап турары чажыт эвес.

Кадрлар айтырыынга соңгулдалар деткимче бээр хамаанчок, ажыл-агый чорудулгазынга улуг шаптараазынны ужураштырып турар.Ооң дириг херечизи Кызыл хоорайның чагырга даргазынга соңгуп алганывыс Кашинниң ажылындан көрүп болур. Ам болур соңгулдаларга кызылчылар моон түңнел үндүрер ирги бе? Кожуун, суму чагыргаларында соңгудуп алган даргаларывыс боттарының хүлээлгезин чедир күүседип шыдаар ирги бе деп, айтырыг база тургустунуп келир. Маңаа харыы кылдыр чаңгыс сөсбиле "чок" деп чугаалап болур мен. Чүге дээрге бодунуң бичии суурунда бодунуң-на кожахелбээ чонун хораннап, хоралыг спирт садып турар "адрестерни" узуткап чадап каан даргаларны чүү дээр боор.

Экономиктиг реформаның бир чорбайн турар кол чылдагааны удуртуп-баштаар ажылдарда кадрларның шынар составының баксыраанында. Кол удуртур ажылдарда кадрлар соңгулдалар таварыштыр эртип турар, борта кымны буруудадыр боор. Партия үезинде комсомол таварыштыр хөй кадрларны белеткеп ап турган. Олар партия, совет, ажыл-агый, эрге-хоойлу органнарының курлавыр кадрлары болуп келгени чажыт эвес-ле болгай. Ам-даа оларның хөй кезии удуртур ажылдарда ажылдап чорлар.

Сергей ХЕРТЕК.

Эки кижилер дугайында

АЖЫЛЫН ЧОН ҮНЕЛЭЭН

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ӨВҮРНҮҢ МӨГЕЛЕРИ

Хүреш дээрге — тыва чоннуң эң-не аныяк оюну. Өвүр черниң мөгелериниң дугайында дыңнаан, көрген, билиримни бижиирин оралдажып көрейн.

Шагдан бээр хүрежип, ат-сураглыг хоочун мөгелер ызыгуур салгаан уктуг, салгалдарлыг, оларның ада-өгбелери мөгелер болгулаарын херек кырында амыдыралдан көрүп, билип турар бис. Сүт-Хөл мөгелер чурту дижири дег , Өвүр база мөгелер чурту деп бадыткап болур. Шаг-төөгүден Өвүрнүң мөгелери Моолга канчаар хүрежип чорааның чон ам-даа чугаалажып чоруур. Моол мөгелерниң бажын билир, оларны октап өөрени берген "Дөрбет октаар" деп мөге шола аттарлыг сураглыг мөгелер чораан дээр. Мөге Санаа, Кертик-Кара Монгуш, Шыдар-Белек Монгуш деп ат-сураглыг мөгелерни сактып чугаалажып чоруур.

Солчур сумузунуң мөгези узун, делгем мага-боттуг Даржай Монгуш Даа кожуунга шүглүп кааргa, "Даржай мөге" деп шүлүк чогаадып каан. Тывага бир дугаар шүлүк номга кирген мөге бооп турар. Ол шүлүктү бистиң салгалдың сургуулдары школага 5 класска өөренип, доктаадып турдувус.

Даржай мөге девип турда,
Дагның эрес эзири-ле

дээш бадырган шүлүк-ле болгай. ТАР мөгези Сүрүң-оол Куулар, "Буттаар" Калзаң-оол, "Шалыыр" Доржу деп ат-сураглыг мөгелер байыр-наадымнарга шүглүп, үжүүрлежип чорааннар. Шалыыр-Доржу үезинде кончуг аваангыр хүрештиг чораан: удурланыкчызын чай алындырбайн, авый-шавый теппишаан, чая тудуп кааптар боорга, аңаа "Шалыыр" деп шоланы берген.

70 чылдарда база бир салгалдың мөгелери Өвүрге өзүп келген. Кара-оол Шагдыр – республикага беш катап шүүлген мөге. Кызылга бир улуг байырчыскаалга 64 мөгениң хүрежи болган. Тыванның эң шыырак аныяк болгаш хоочун мөгелери хүрешкен. Кымның шүглүрүн баш удур чугаалаары берге турган. Сөөлүнде бирги чер дээш хүрешке Кара-оол Шагдыр биле Бай-Тайганың хоочун мөгези Киров Хомушку— олар ужурашканнар. Киров Хомушку бо мөгени октааш, шүглүр болза, тыва хүрешке бир дугаар спорт мастери деп атты бээрин чарлап турду. "Ужуп бер, Кара, Хомушку мастерни алзын" деп көрүкчүлер алгыржып турда-ла, Кара-оол Шагдыр удурланыкчызын октааш, шүүлген. Бо мөге спорттуң национал хевирлеринге Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улустарының чыл бүрүзүнде чаңчыл болган эрттирип турар спартакиадазынга тыва, бурят хүрештерге деңзизинге бирги черни ээлеп турган. Хостуг болгаш самбо хүрештерге республиканың каш дакпыр чемпиону. К.Шагдыр чурталгазының сөөлгү хүннеринге чедир тыва хүрешти улам сайзырадып, аныяк мөгелерни өөредип, үлүг-хуузун киирип ажылдап чораан. Ооң эжи Көшкендей Сембирин база ат-сураглыг мөге чораан. Ол Чөөн-Хемчик кожуунга Тыванның эң шыырак мөгелери чыылган хүрешке шүүлген. Хоочун мөге Сүрүң-оол Кууларның оолдары: Шагдыр, Даш-оол, Алексей Кууларлар, Эрес-оол Монгуш, Владимир Донгак боттарының үезинде Тыванның байыр-наадымынга шүглүп, үжүүрлежип чораннар. Мээң билирим Солчур сумузундан Эрес дээр мөге турган. Ооң хүрежи дыка чараш болгаш аваангыр. Моол аймактың байыр-наадымынга кожуунның даргазын чалаан турган. Ол дарга мөгези "Мөге Эрести" эдертип алгаш, Моолдуң байыр-наадымынга мөгезин хүрештирген. Ийи хүн хүрежип келгениниң соонда, Мөге Эрес аймактың Арзылаң мөгези-биле артып калган.

80 чылдарның үезинде база бир аныяк салгалдың мөгелери Өвүр черге өзүп келген. Кара-оол Шагдырның өөреникчизи Николай Лопсан моол мөгелер октаарынга алдаржаан турган. Ынчангаш аңаа "Дөрбет октаар" деп мөге шола атты берген турган. Өвүрге Тыванның болгаш Моолдуң шыырак мөгелери хүрешкен черге Николай Лопсан шүүлгеш, ак өг-биле шаңнаткан. Тиилелгениң 40 чылынга тураскааткан республиканың бирги чери дээш маргылдаага Орлан Кызыл-оол Моолдуң шыырак мөгезин октааш, бодунуң чаңгыс суур чурттуг эжи Андрей Семиске таварышкан. Орлан Кызыл-оол эжин октааш, шүүлген. Андрей Семис тыва, бурят хүрештерге деңзизинге спартакиада чемпиону, спартакиада киржикчилериниң аразынга 64 мөгениң хүрежинге шүүлген.

Бо мөгелерниң соон дарый Каң-Демир Монгуш, Павел Куулар, Борис Сүрүң көстүп келгеннер. Каң-Демир Монгуш — аар деңзилиг мөгелерниң адаанче кирип, көдүргеш октаарынга алдаржаан мөге. Алексей Хомушкуну көдүргеш, октааш, көрүкчүлерни кайгаткан. Павел Куулар аъды эртер, боду шүглүр мөге деп ададып чораан мөге болгай.Бир арганы кылырга, болдунмас болза, улаштыр ийи-үш арганы кылыптар болгаш удурланыкчызын чай алындырбайн баар. Мөңгүн-Тайгага Найыралдың начыны аттыг маргылдаага шүүлген.

Ам бо салгалдың мөгелери: Чимит Куулар, Альберт Комбуй-оол, Аян-оол Ондар, Ким Седен-оол, Аян, Аңгыр Куулар алышкылар, Артыш Түлүш, Сайын-Белек Тумат, херээжен мөгелер: Лариса Ооржак, Алина Шойдан, Айлана Куулар. Бо аныяк мөгелерге ам-даа улуг чедиишкиннерни күзеп каары артык эвес.

Василий МОНГУШ.

Хаңдагайты суур.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮҢЕР-БИЛЕ

Бистиң ававыс, угбавыс **Наталья Кашпык-ооловна МОНГУШ** бөгүн 60 харлап турар.

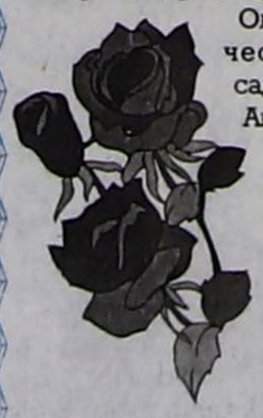

Ол бүгү назынында Сүт-Хөлдүң райпога ачавыс, честевис Михаил Чадамбаевич-биле кады садыгжылап, шаңнал макталдыг ажылдап келген. Амгы үеде кайызы-даа — хүндүлүг дыштаныылгада. Ынак ававыс, угбавыс бисти шуптувусту бут кырынга тургузуп, амыдыралга арга-сүмени, чагыг-сөзүн берип чоруур. Ынчангаш ажытөлү, дуңмалары хайыралыг киживиске байыр чедирип, кадыкшылды, өөрүшкү-маңнайны, узун назынны, бо-ла хевээр омак-сергек, аныяксыг, чараш чоруурун күзедивис.

Кызылда уруглары, дуңмалары.

Хол бөмбүү

ШЫЫРАКТАР БАР, ЫНЧАЛЗА–ДАА...

Тыванның баштайгы Президентизиниң кубогу дээш чоокта чаа болуп эрткен хол бөмбүүнге маргылдааны көргеш, чамдык эскериглеримни өске эш-өөрлер-биле бир дөмей, бо үүлүмге айтыр бодадым.

Чер-черлерде кожууннарның чагырга даргалары келир чылын болуп эртер бо маргылдаага эр, херээжен улустарның командаларын чүгле хүнүн бодавайн, кожуунну келир үезин бодап, команданы амдан эгелеп белеткээр болза, ынчан езулуг шыырак команда үнер ужурлуг.

Мээң чоогумга турган Бай-Тайга чурттуг Дадар-оол Салчак, Куусаал Салчак башкы суглар: "Бай-Тайганың суурларындан эки дилээн болза, канчап хол бөмбүү ойнаар 8 эр кижи тывылбазыл?" — деп чеме кылдылар. Мен оларымны: "Хамык ужур ойнакчыларда эвес, акша-төгерикте болган боор" — дээримге, меңээ шуут удурландылар. 8 эр, 8 херээжен – 16 кижиниң оруунуң хөлезинин, аъш-чеминиң чарыгдалдарын бүдүн кожуун канчап тыппас чүвел дээш, хөлчок болдулар.Чагырга чери акша тыппас-даа болза, сайгарлыкчылардан, хол бөмбүүнге ынактардан акша дилээн болза, олар кайын бербес турган деп-даа дидилер.

Шак мындыг байдал чүгле Бай-Тайга кожуунда эвес,өске черлерде база бар болду.Эрзин кожуунну уруглар командазынга ТКУ сургуулдары ойнап турганы илереттинген. Бо таварылгада коллегияның кончуг кошкак ажылын айтыр апаар. Судьялар эскербезе-даа, чон караа көскү болгай. Бо кончуг чараш эвес таварылганы Чазак Даргазының деңнелинге чедир чугаалашкаш, ук команданы дүжүрген болду.

Маргылдааның түңнелин республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди бодунуң коллегиязынга чугаалажып көргеш, доктаал-шиитпирни үндүре бээр бо́ор. Команда чорутпаан кожууннар кая анаа орар, ында спортту харыылап орар эштерни чула сайгарып, ажылындан үндүрер-киирерінге чедир чугаалажы-ла берги дег-дир.

Кожууннар, суурларда хол бөмбүү сайзыраңгай болзун деп бодаар болза, мен бодаарымга, школа, профөөредилге черлеринге команданың өзээн белеткээринче ажылды углаар, чүге дээрге кайда спортзал бар болдур, аныяктар дөмей-ле ынаар баар. Көдээ черде ажыл чок болганындан аныяктар база чаңгыс черге турум турбас. Сургуулдар оларга бодааргa, кыш-чай чок хүн бүрү ойнаар аргазы чок. Чамдык кажар удуртукчулар эки ойнаар оолдар, кыстарны хөлчок деткиир, оларны ажыл-агый-биле хандырар дээш кожуун, суурларже чалап аппаар. Ындыг кижилерни деткиир болза, көдээге спорт көрүштүг болур болгаш массалыг болур дээрзинге бүзүреп болур.

Бо маргылдаа база катап кайы-даа командаларда шыырак халдакчылар барын бадыткады. Ниитизи-биле хол бөмбүү ойнакчылары бистиң республикада дээди чадада чеде берген деп түңнел кылыры болдунмас. Чаңгыс хепте, чаңгыс деңнелде хевээр. Чараш аргалар чок. Кайыдаа командада шавыг арга-биле ойнап билир кижи көзүлбеди. Чүгле Барыын-Хемчиктиң уруглар командазында Чойгана Донгак ийи-чаңгыс оюннарда шавыгны ажыглаптарын эскердим. Бо-ла бүгү техникага хамаарышкан айтырыглар тренерлериң ажылындан хамаарышкан айтырыглар тренерлериң ажылындан хамааржыр, хөй үе-шак негеттинер болбайн аан. Шак ындыг үе кижи бүрүзүнге турган бе ынчаш?

Бо айтырыгларны чүгле делегей чергелиг спорттуң дээди чадазынга шиитпирлээр чүве болганда, кажан-бир шагда эде көре бээр ирги бе деп бүзүреп артым.

Виктор ДАНДАР.

ХҮЛЕР МЕДАЛЬДЫ ЧААЛАП АЛГАН

Чоокта чаа, июль 12-15 хуннеринде, Калининград хоорайга хостуг хурешке Олимпий оюннарының киржикчилери база чемпионнары чораан ийис алышкылар Белоглазовтарга тураскааткан делегей чергелиг маргылдаа болуп эрткен. Ол маргылдаага бистиң республикадан Монгуш Чечен-оол, Биче-оол Буян, аныяк мөгелер Мерген Санаа, Артыш Домбулак (Новосибирск) киришкеннер. Чечен-оол Монгуш бо маргылдаага бодунуң кол удурланыкчылары делегей чергелиг ийи мастерни тиилээн. Оларның бирээзи Герман Кандоев — 2001 чылда делегей чемпиону, Беларуссия дээш хүрежип чоруур якут мөге. 2000 чылда Олимпий оюннарының 4 дугаар тиилекчизи. Чечен-оол 4 мөге арткан турда, Бандилов-биле хүрежип тургаш, бодунуң саны 4, удурланыкчызы 2 санныг турда, дискээнге кемдээшкин алгаш, хүрешпейн барганы хомуданчыг. Аныяк мөге Мерген Санаа Дагестан болгаш Киргизияның шыырак мөгелерин уткаш, 4 шыырак мөге арткан турда, 2000 чылдың Олимпий оюннарының киржикчизи япон мөгеге ойнаткаш, үщкү черни төлептиг ээлээн. Бо чылын Мерген Днепропетровск хоорайга Россияның студентилериниң чемпионадынга үш дугаар черни алгаш, улаштыр Якутск хоорайга Россияның бирги чери дээш маргылдаага киржип, шыырак дээн делегей чергелиг мастер Якут республиканың командазының капитаны Павел Кандоев дээрзин ойнап алган. Бо аныяк мөгелер Мерген Санаа база Россияның чемпиону Аян-оол Ондар Өвүрнүң хүреш школазындан үнген болгаш, хүрежири бир янзы. Тыва хүрештиң аргаларын ажыглап, удурланыкчыларынга эпчок байдалды тургузуп ойнап турарлар. База тренер башкы Мерген Ооржактың үлүг-хуузу мында хөй. Бо чылдан эгелеп Республиканың спорткомитединде Олимпий оюннарынга белеткел төвүнүң ажыттынганы-биле бистиң шыырак спортчуларывыс белеткели бүгү талазы-биле экижип олурары илдең. Олар улуг маргылдааларже белеткенирбиле чыылдаларже чоруп, маргылдааларга киржири-биле самолет-биле ийи талазынче чоруп турар апарганы өөрүнчүг.

Алексей ЧАМБАЛ-ООЛ.

ШЫН

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, Индекс 667000.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Чазаа болгаш "Шын" солун редакциязының коллективи.

Кол редактор Артур ХЕРТЕК

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: К.Сат, Е.Монгуш, Ч.Монгуш, А.Монгуш, С.Хертек, Т.Хертек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 3-43-34, кол редакторнуң оралакчызы — 3-33-91.

КИЛДИСТЕР: Ниитилел-политиктиг килдис — 3-39-15, көдээ ажыл-агый килдизи — 1-03-90, культура болгаш өөредилге килдизи — 1-03-88, чагаа килдизи — 1-03-87, үлетпүр болгаш медээлер килдистери — 3-34-98, компьютер өрээли — 3-36-82, бухгалтерия — 3-41-16;

Солун келбейн барганда, дараазында телефонче долгаар: 3-14-94.

Солунну "Шын" солун редакциязының компьютер төвүнге өрээн болгаш чыскааган. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли 2 парламал ама.

Тираж 5729.
Чагыг 83.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 АКБ ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массалыг информация чепсектериниң талазы-биле хоойлужудулгазының чорудулгазынга контроль болгаш бүрүткелиниң Тыва девискээр эргелелинге бүрүткеттинген.

Бүрүткеттирген дугаары — Т-00007. ТР-ниң парлалга болгаш информация күркомитединиң типографиязынга парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.